Drs. G.C. de Graaff
Ing. J.A.W.M. Niks

No. 2.93

DE AFZETSTRUCTUUR VAN FOKVARKENS IN 1973

Mei 1977

L 26
2.93 A

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
DEN HAAG
15 AUG. 1977
BIBLIOTHEEK

MLV 77 38 100

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

321743

Lijst van verwante publikaties

Med. en Ov. 42	Vertikale integratie in de veehouderij Oktober 1970	Uitverkocht
Publ. no. 1.9	Afzetstructuur van varkens in Nederland Januari 1972	Uitverkocht
Med. en Ov. 76	De varkenshouder en zijn marktpartner Februari 1972	Uitverkocht
Publ. no. 2.66	De afzetstructuur van varkens, varkensvlees en vleeswaren Februari 1975	Uitverkocht
Inlichting 155	Enkele voorlopige resultaten van het onderzoek naar de vertikale integratie in de varkenshouderij Januari 1976	Uitverkocht
Inlichting 156	Enkele voorlopige resultaten van het onderzoek naar de vertikale integratie in de varkenshouderij m.b.t. de contractproduktie van slachtvarkens Maart 1976	f 3,-
Publ. no. 2.86	Afzetstructuur van slachtvarkens af-boerderij in 1973 December 1976	f 15,-
Publ. no. 2.92	Aan- en verkoopstructuur van mestbiggen af-boerderij in 1973 April 1977	f 12,50

Inhoud

		Blz.
WOORD VOORAF		5
1.	HET ONDERZOEK	7
	1.1 Doel en werkwijze	7
	1.2 Nauwkeurigheid	7
2.	ONTWIKKELINGEN IN DE VARKENSSECTOR	10
	2.1 Inleiding	10
	2.2 Nederland en de EEG	10
	2.3 Produktie en bestemming van de slachtvarkens	10
	2.4 Ontwikkelingen in de slachtvarkenssector	12
	2.5 Ontwikkelingen in de varkensfokkerij	12
	2.6 Stamboeken en fokkerijgroeperingen	14
	2.7 Varkensrassen en -kruisingen	16
	2.8 Prijzenschema's	18
3.	DE STRUCTUUR VAN DE VARKENSFOKKERIJ	19
	3.1 Inleiding	19
	3.2 Regionale spreiding en concentratie	19
	3.3 Grote en kleine varkensfokbedrijven	23
	3.4 De mate van specialisatie	23
	3.5 Samenvatting	26
4.	DE AFZETSTRUCTUUR IN GROTE LIJNEN	27
	4.1 Inleiding	27
	4.2 Het afzetpatroon	27
	4.3 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners	29
	4.4 Bijzondere structuren: fokken in groter verband	30
	4.5 De varkensrassen en -kruisingen	34
	4.6 Samenvatting	35
5.	PRODUKTIE EN AFZET VAN FOKBIGGEN	36
	5.1 Het afzetpatroon	36
	5.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners	39
	5.3 De varkensrassen en -kruisingen	42
	5.4 Samenvatting	43
6.	PRODUKTIE EN AFZET VAN FOKZEUGEN	44
	6.1 Het afzetpatroon	44
	6.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners	46
	6.3 De varkensrassen en -kruisingen	48
	6.4 Samenvatting	49

INHOUD (vervolg)

		Blz.
7.	PRODUKTIE EN AFZET VAN FOKBEREN	50
	7.1 Het afzetpatroon	50
	7.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners	52
	7.3 De varkensrassen en -kruisingen	53
	7.4 Samenvatting	54
8.	DE VARKENSHOUDERIJ ALS AFNEMER VAN FOKVARKENS	55
	8.1 Inleiding	55
	8.2 De aankoop van fokvarkens	57
	8.3 Samenvatting	59

Woord vooraf

Het onderzoek naar de afzet van fokvarkens is een onderdeel van een veelomvattend onderzoek naar de afzetstructuur en de vertikale integratie in de varkenshouderij. Doel van het onderzoek is het verschaffen van inzicht in het afzetpatroon van varkens af-boerderij, in de aard van de relaties tussen de varkenshouders en hun marktpartners en ten slotte ook in de betekenis van de contractproduktie in de varkenshouderij. Vergelijking van de huidige onderzoekresultaten met die van een vroeger onderzoek (1968), maakt het mogelijk ontwikkelingen waar te nemen. Dit laatste overigens alleen voor slachtvarkens en mesterijbiggen; voor fokvarkens werd door ons Instituut niet eerder een soortgelijk onderzoek ingesteld, zodat we ons voor deze tak van bedrijvigheid moeten beperken tot een "momentopname" t.w. de produktie en afzet in 1973. Alhoewel de onderzoekresultaten ook voor de individuele varkenshouders van belang zijn, is de informatie uit dit onderzoek toch primair bedoeld voor beleidsinstanties (overheid en belangengroeperingen) en voor ondernemingen en instellingen die nauw betrokken zijn bij de varkensfokkerij (mengvoederproducenten, vleeswarenindustrieën, fokkerij-instellingen e.d.).

Deze publikatie over de afzet van fokvarkens is de derde in een reeks van publikaties over dit onderzoek. Reeds eerder verschenen rapporten over de afzetstructuur van slachtvarkens resp. die van mestbiggen. In nog volgende rapporten zal worden ingegaan op de aankoopstructuur van varkensvoer, de contractproduktie en de financiering van de varkenshouderij via contracten.

De gegevens werden verkregen door middel van een enquête bij willekeurig gekozen varkenshouders verspreid over geheel Nederland. De enquête werd in het voorjaar van 1974 uitgevoerd door de districtbureauhouders van de Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen. Ook de medewerkers van de sectie Marktstructuur van het Landbouw-Economisch Instituut hebben een aantal bedrijven geenquêteerd.

Een woord van dank aan de districtbureauhouders voor de wijze waarop zij deze omvangrijke enquête destijds hebben uitgevoerd, is hier beslist op zijn plaats.

Deze publikatie is verzorgd door drs. G.C. de Graaff en ing. J.A.W.M. Niks van de afdeling Structuuronderzoek, sectie Marktstructuur. Bij de verwerking van het cijfermateriaal is assistentie verleend door enkele medewerkers van deze afdeling en door de afdeling Statistiek.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, mei 1977

1. Het onderzoek

1.1 Doel en werkwijze

In 1974 heeft het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek verricht bij varkenshouders met de bedoeling inzicht te verkrijgen in de aan- en verkoopstructuur van varkens en varkensvoer in 1973. Dit onderzoek beoogde - kort samengevat - antwoord te krijgen op de vragen: Met wie en op welke wijze regelen de varkenshouders de aankoop van de door hen benodigde aantallen dieren en hoeveelheden varkensvoer resp. de verkoop van de door hen geproduceerde varkens. Dit alles tegen de achtergrond van een aantal belangwekkende ontwikkelingen die zich de laatste jaren in de varkensfokkerij hebben voltrokken. Hierbij denken we aan de voortgaande specialisatie binnen de varkenshouderij (mesters, vermeerderaars en fokkers), de groeiende betekenis van de fokkerijgroeperingen en daarmee samenhangend, de sterke toename van de varkenskruisingen die in de plaats komen voor het zuivere ras. Figuur 1.1 geeft een schematisch overzicht van de onderzochte aspecten.

In dit rapport over de afzetstructuur van fokvarkens wordt aandacht besteed aan de aspecten vermeld in figuur 1.1 onder AI a t/m g excl. e alsmede AII a t/m d. De analyse in dit rapport heeft betrekking op varkensfokbedrijven en fokvarkens d.w.z. de tak van varkenshouderij die zich richt op de ontwikkeling, produktie en vermeerdering van de "ouder-generatie" van de slachtvarkens. Dit dus met uitsluiting van de produktie en afzet van mesterijbiggen die als zodanig zijn bestemd voor de vleesproduktie.

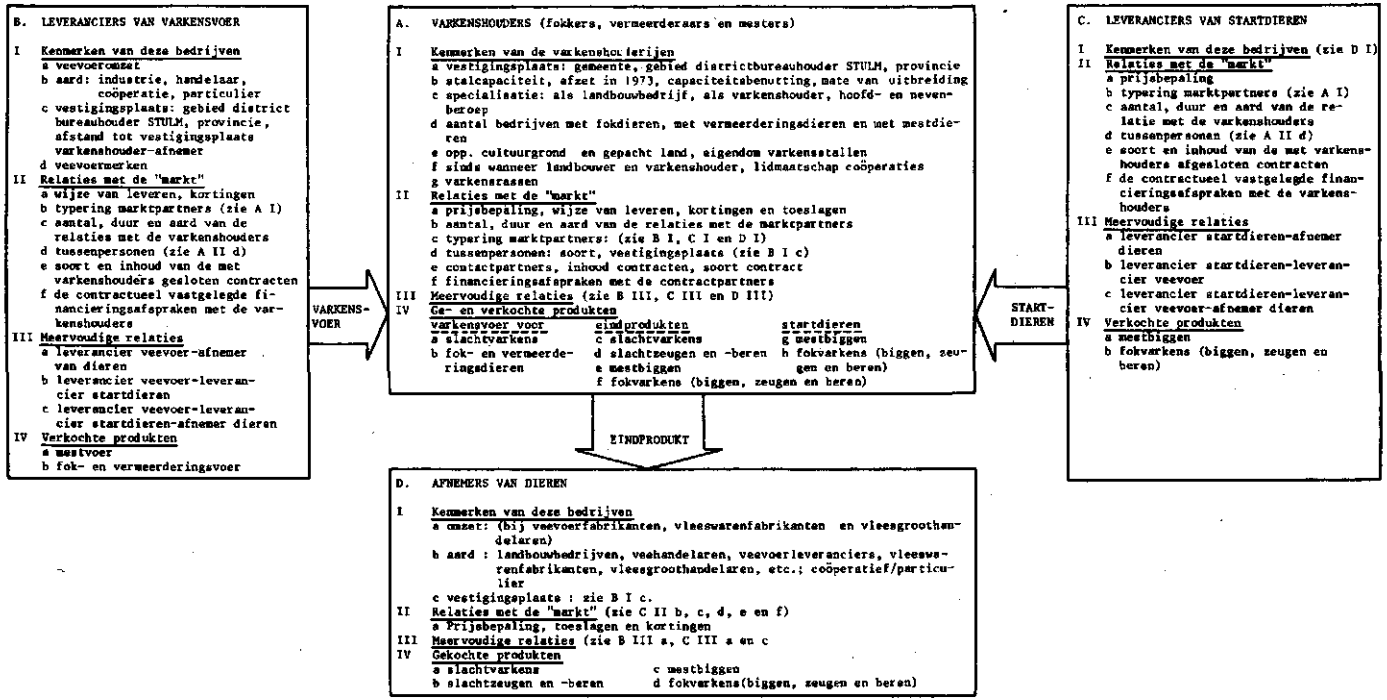
Het onderzoek is verricht door middel van een enquête bij 2759 varkenshouders (fokkers, vermeerderaars en mesters), waarbij inbegrepen de volgende groepen bijzondere bedrijven: varkenshouderijen van fokkerijgroeperingen, van veevoerleveranciers, van veehandelaren en van vleesgroothandelaren, alsmede selectiemesterijen en proefbedrijven.

De enquête bij varkenshouders is uitgevoerd door de districtbureauhouders van de Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen (STULM), terwijl de bijzondere bedrijven zijn geënquêteerd door de medewerkers van de sectie Marktstructuur van het Landbouw-Economisch Instituut.

1.2 Nauwkeurigheid

De steekproef is getrokken uit de ca. 60.000 varkenshouderijen die medio 1973 waren geregistreerd t.w. slachtvarkensproducenten ca. 24.900, fokbedrijven (waarbij inbegrepen vermeerderaars!) ca. 22.200 en "combinatiebedrijven" ca. 12.900. Alle bedrijven zijn

Figuur 1.1 Terrein van onderzoek en samenhang tussen de onderzoekingsresultaten

t.b.v. de steekproeftrekking gegroepeerd in grootteklassen op grond van de geregistreerde aantallen slachtvarkens en/of zeugen. Daaruit is een gestratificeerde steekproef getrokken in die zin dat op willekeurige wijze zijn getrokken 1% van de kleine bedrijven, 4,5% van de kleine middenbedrijven, 18,2% van de grote middenbedrijven en 100% van de grote bedrijven. De steekproef die uiteindelijk resulteerde omvatte zoals gezegd 2.759 bedrijven waarvan 768 slachtvarkensproducenten, 935 zeugenhouders en 1.056 "combinatiebedrijven". De gegevens t.b.v. dit rapport zijn dus in principe verkregen uit een enquête bij 1.991 zeugenhouders.

Rekening houdend met de verschillen in steekproefdichtheid per grootteklasse zijn de enquêteresultaten herleid tot een landelijk beeld. Daarbij dient men zich te realiseren dat het werken met een steekproef altijd leidt tot een zekere mate van statistische onnauwkeurigheid als gevolg van toevallige omstandigheden. In bijlage 1 wordt daarop nader ingegaan. Naast toevallige afwijkingen is het ook denkbaar dat systematische afwijkingen een storende invloed hebben op de uitkomsten. In dit verband moet erop worden gewezen dat de betrouwbaarheid van de steekproef behalve door de wijze van steekproeftrekken, mede bepaald wordt door de juistheid van het adressenbestand waaruit getrokken wordt. Vrijwel geen enkel adressenbestand is compleet en actueel zodat ook in het onderhavige onderzoek dit soort onnauwkeurigheden van invloed zijn geweest op de resultaten. Verder zij erop gewezen dat ook registratie- en interpretatiefouten oorzaken kunnen zijn van onnauwkeurigheden.

In het licht van deze overwegingen zal het duidelijk zijn dat de in dit rapport vermelde deels al afgeronde resultaten een nauwkeuriger indruk wekken dan in feite het geval is.

2. Ontwikkelingen in de varkenssector

2.1 Inleiding

Voor een juiste interpretatie van de onderzoekresultaten is het wenselijk deze te plaatsen in het kader van de ontwikkelingen die zich in de varkenssector hebben voorgedaan.

In dit hoofdstuk zal daarom afzonderlijk aandacht worden geschonken aan de plaats van de Nederlandse varkenshouderij in EEG-verband, de ontwikkelingen in produktie en bestemming van slachtvarkens én van fokvarkens, de veranderingen in de bedrijfsstructuur van varkensmesterijen én van varkensfokbedrijven, de betekenis van varkensstamboek en fokkerijgroeperingen, in samenhang daarmee de betekenis van de onderscheiden varkensrassen en -kruisingen en ten slotte aan het sinds een aantal jaren gebruikte prijzenschema voor fokvarkens.

2.2 Nederland en de EEG

Het Nederlandse aandeel in de totale EEG-varkensvleesproduktie (9-landen) bedroeg in 1973 ruim 10%, de consumptie slechts 5%. Nederland behoort met Denemarken, België en Ierland tot de EEG-landen die varkens en varkensvlees exporteren, terwijl het Verenigd Koninkrijk, de B.R.-Duitsland, Frankrijk en Italië importeurs zijn.

De Nederlandse export van slachtvarkens, varkensvlees en vleeswaren maakte in 1973 ruim 30% uit van de totale export van alle EEG-landen en had in dat jaar een waarde van ruim 2 miljard. Dat was ongeveer één derde van totale Nederlandse export aan veehouderijprodukten.

2.3 Produktie en bestemming van slachtvarkens

Uit tabel 2.1 blijkt dat in de periode 1965-1974 de binnenlandse slachtvarkensproduktie vrijwel zonder onderbreking is toegenomen en wel met ongeveer 5 miljoen dieren d.w.z. ca. 80%. De beschikbare hoeveelheid varkensvlees is op ongeveer gelijke wijze toegenomen.

In het bestemmingspatroon hebben zich nogal wat verschuivingen voorgedaan. In 1965 werd nog 61% in het binnenland afgezet, terwijl 39% werd geëxporteerd; 10 jaar later was 44% bestemd voor het binnenland en 56% voor de export.

In de periode 1965-1968 was de verdeling van de export over de drie onderscheiden hoofdgroepen van produkten vrijwel constant:

Tabel 2.1 Ontwikkeling van de produktie en de bestemmingen van varkens en varkensvlees in Nederland in de periode 1965-1974

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Binnenlandse produktie slachtvarkens (x 1.000 dieren)	6.306	6.349	6.877	7.892	7.764	8.821	10.189	10.331	10.508	11.463
Beschikbare hoeveelheid varkensvlees (in tonnen vlees met been, excl. afsnijvet 1)	515.775	509.325	545.000	619.915	624.525	713.500	819.150	832.600	861.425	936.825
waarvan voor:	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
- binnenlandse consumptie	61	63	59	55	53	48	47	46	42	44
- export	39	37	41	45	47	52	53	54	58	56
Procentuele verdeling van de export:	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
- levende slachtvarkens	8	4	5	7	9	9	11	16	15	18
- varkensvlees en spek	51	45	45	49	50	58	58	58	52	54
- vleeswaren en -conserven	41	51	50	44	41	33	31	26	33	28

1) Het betreft de bruto-eigenproduktie, produktie buitenlandse dieren en invoer vlees en vleeswaren.
Bron: Statistisch jaarrapport van het PVV.

levende slachtdieren 6% (gemiddeld over deze vier jaren), varkensvlees en spek 47% en vleeswaren en -conserven 47%. In 1969 tekende zich een definitieve verandering af die zich tot in 1974 voortzette t.w. een sterke expansie van de export van levende dieren, de export van varkensvlees en spek groeide aanvankelijk sterk en stabiliseerde zich in latere jaren, terwijl de export van vleeswaren en -conserven relatief sterk achterbleef.

2.4 Ontwikkelingen in de slachtvarkenssector

In de periode 1966-1974 is de slachtvarkensstapel bijna verdubbeld, terwijl het aantal geregistreerde varkensmesterijen met bijna 32.000 stuks daalde; het aantal gemiddeld per bedrijf aanwezige slachtvarkens werd ongeveer driemaal zo groot. Het is dan ook niet verwonderlijk dat naar verhouding zowel het aantal grote varkensmesterijen als het aantal op deze bedrijven aanwezige slachtvarkens na 1966 steeds is toegenomen.

Uit tabel 2.2 blijkt dat in 1974 op de grootste bedrijven (7% van alle slachtvarkensproduktiebedrijven) ruim een derdedeel van de totale slachtvarkensstapel aanwezig was. De kleinste bedrijven (69% van alle bedrijven) hadden in dat jaar nog niet een kwart van alle slachtvarkens.

Ook regionaal voltrok zich in de beschouwde periode een verdergaande concentratie van de slachtvarkensstapel: het aandeel van Noord-Brabant nam toe van 26% in 1966 tot 34% in 1974, ten koste van het relatieve aandeel van de noordelijke en westelijke provincies; het aandeel van Gelderland, Overijssel en Limburg bleef ongeveer gelijk.

2.5 Ontwikkelingen in de varkensfokkerij

Een sterke groei van de slachtvarkensproduktie bracht een overeenkomstige toename van de "zeugenstapel" met zich mee, t.w. van 570.000 dieren in 1966 tot 840.000 dieren in 1974; dit is een toename van ca. 47%. Deze "zeugenstapel" omvat een tweetal categorieën van dieren t.w.: 1)

a. de vermeerderingszeugen die de mesterijbiggen produceren bestemd om via de varkensmesterij te worden grootgebracht tot slachtvarkens (naar schatting ongeveer 90% van het totale aantal zeugen);
b. de fokzeugen die de fokbiggen produceren enerzijds bestemd voor de vervanging (ca. 1/3 per jaar) en de uitbreiding van

---

1) In de praktijk is dit strakke onderscheid veelal niet te maken; het komt nogal eens voor dat goede biggen uit de vermeerderingsstapel gebruikt worden als fokbiggen in plaats van mesterijbiggen.

Tabel 2.2 Ontwikkelingen in de bedrijfsgroottestructuur van slachtvarkensproduktiebedrijven in de jaren 1966 tot 1974

	1966		1972 1)		1974 1)	
	bedrijven	slacht-varkens x 1.000 2)	bedrijven	slacht-varkens x 1.000 3)	bedrijven	slacht-varkens x 1.000 3)
Totaal	68.032	1.990	41.560	3.293	36.132	3.542
waarvan naar grootteklasse:	%	%	%	%	%	%
- tot 100 slachtvarkens	94	68	75	30	69	23
- 100 - 300 slachtvarkens	6	32	20	42	24	42
- 300 - 500 slachtvarkens			4	16	5	18
- 500 slachtvarkens en meer			1	12	2	17

1) Excl. bedrijven kleiner dan 10 sbe.
2) Incl. mestbiggen zwaarder dan 25 kg.
3) Incl. mestbiggen zwaarder dan 20 kg.

Bron: CBS-meitellingen.

de vermeerderingszeugenstapel en anderzijds bestemd voor de verbetering, de vervanging en de uitbreiding van de fokzeugenstapel.

In tegenstelling tot de slachtvarkensproduktie die in hoge mate is georiënteerd op het buitenland, is de zeugenhouderij vrijwel geheel gericht op het binnenland. Hieruit blijkt duidelijk het intermediaire karakter van deze bedrijfstak die zich wat de "echte" fokzeugen betreft in feite bezighoudt met de produktie en afzet van produktiemiddelen.

Het aantal geregistreerde bedrijven met zeugen daalde in de periode 1966-1974 met bijna 27.000 bedrijven, wat gelet op de groeiende zeugenstapel, resulteerde in een toename van het gemiddelde aantal per bedrijf aanwezige zeugen van 9 in 1966 tot 25 in 1974. De relatieve betekenis van grote bedrijven werd in de betreffende periode dan ook steeds groter; bedrijven met 20 en meer zeugen vertegenwoordigden in 1966 ca. 12% van het totaalaantal bedrijven, en in 1974 ca. 43%; het aandeel van de op die bedrijven aanwezige zeugen nam toe van 43% tot 81%! (zie tabel 2.3).

In de periode 1966 tot 1974 concentreerde ook de zeugenhouderij zich steeds meer in Noord-Brabant; het aandeel van Gelderland en Limburg bleef gelijk, dat van Overijssel en de overige provincies werd kleiner.

2.6 Stamboeken en fokkerijgroeperingen

De stamboekverenigingen spelen vanouds een belangrijke rol bij de verbetering en de instandhouding van de varkensrassen die in Nederland worden gebruikt. Door middel van een vrij gecompliceerd systeem van toetsing van fokdieren aan bepaalde normen, komt men tot een beoordeling op grond waarvan zowel beren als zeugen kunnen worden ingeschreven in het varkensstamboek. Inschrijvingen in het Nederlandse Varkensstamboek biedt zodoende bepaalde waarborgen met betrekking tot de gebruikseigenschappen en de slachtkwaliteit van de nakomelingen van deze dieren. Er zijn in Nederland een viertal regionale varkensstamboekverenigingen (Noord, Oost, West en Zuid); de overkoepelende organisatie is het Centraal Bureau voor de Varkensfokkerij in Nederland (C.B.V.).

De stamboekverenigingen beschikken over selectiemesterijen t.w. in Beilen, Lochem, Woubrugge en Someren. In principe kan men fokbiggen inzenden voor twee onderzoekingen nl. de combinatietoets waarbij een toom van vier biggen (2 zeugen en 2 beren) uit één worp is vereist, én de berenprestatietoets waarbij een toom van twee biggen (2 beren) uit één worp is vereist. Gedurende de mestperiode worden de tomen op een aantal eigenschappen beoordeeld (zoals groeisnelheid en voederconversie), terwijl van de zeugen ook nog het slachtresultaat wordt beoordeeld (zoals slachtverlies en ham- en karbonadepercentage). De totale waardering mondt uit in een index per toom én een individuele index per beer. Bij de combi-

Tabel 2.3 Ontwikkelingen in de bedrijfsgroottestructuur van bedrijven met zeugen in de jaren 1966 tot 1974

	1966		1972		1974	
	bedrijven 1)	zeugen 2)	bedrijven 1)	zeugen 2)	bedrijven 1)	zeugen 2)
Totaal	61.161	570.000	39.254	768.000	34.364	840.000
waarvan naar grootteklasse:	%	%	%	%	%	%
- tot 10 zeugen	69	30	46	10	40	7
- 10 - 20 zeugen	19	28	21	15	20	12
- 20 - 50 zeugen			24	38	26	34
- 50 - 100 zeugen	12	43	7	25	11	28
- 100 zeugen en meer			2	12	3	19

1) Excl. bedrijven kleiner dan 10 sbe.

2) Zeugen van 50 kg en meer.

Bron: CBS-meitellingen.

natietoets geldt dat tomen met een index van 85 en hoger premiewaardig zijn, terwijl een index van 85 en lager leidt tot afwijzing. Gestreefd wordt naar een afwijzingspercentage van 33%. Alle zeugen worden geslacht; verder ook de beren van afgewezen tomen en de beren uit premiewaardige tomen met een individuele index van minder dan 85. Ten slotte worden ook de beren geslacht die op exterieur worden afgekeurd. Bij de berenprestatietoets worden de beren met een index van minder dan 85 danwel bij afkeuring op exterieur geslacht.

Verder is het mogelijk fokzeugen en -beren door het varkensstamboek te laten beoordelen op de fokbedrijven; in dit geval wordt gesproken van bedrijfsprestatietoets.

Een belangrijk hulpmiddel voor het stamboekprogramma vormen de K.I. (kunstmatige inseminatie)-Verenigingen waar het berenbestand hoofdzakelijk bestaat uit stamboekberen. De K.I.-verenigingen hebben voor vervanging van hun berenbestand het voorkeursrecht voor aankoop van toetsberen uit het selectiemesterijonderzoek. Het bijzondere van de K.I.-stations voor de varkensfokkerij ligt overigens grotendeels besloten in het "intensieve" gebruik van de fokberen: de ca. 323 K.I.-beren (= ca. 1½% van het aantal dekrijpe beren in 1973) namen ca. 8% van het aantal dekkingen voor hun rekening.

Het overgrote deel van de dekkingen komt m.a.w. voor rekening van de natuurlijk dekkende beren op de individuele zeugenhouderijen Krachtens de Verordening Berenhouderij (1971) mogen alleen dekberen worden gehouden, die zijn voorzien van een herkomstbewijs afgegeven door een fokkerij-instelling als zodanig aangewezen door de Stichting voor het Fokkerijwezen in de Varkenshouderij. Ten aanzien van de fokkerij-instellingen zijn te onderscheiden de reeds eerdergenoemde stamboekverenigingen en de zogenaamde fokkerijgroeperingen. Deze laatsten zijn door de "Stichting" als zodanig aangewezen fokbedrijven of groepen van fokbedrijven buiten stamboekverband in casu Euribrid, Fomeva, Varkensonderzoekcentrum Nieuw-Dalland, Hedelse Varkensfokkerij, Coöperatief Fokbedrijf Herpen, Cofok, Bovar en Seghers Hybrid. Het betreft ondernemingen in eigendom en werkend ten behoeve van mengvoederindustrieën en vleeswarenindustrieën. Deze fokkerijgroeperingen onderscheiden zich van de stamboekverenigingen door hun als regel gesloten fokprogramma's (die zijn gericht op de ontwikkeling en produktie van varkenskruisingen in plaats van de zuivere teelt zoals vanouds nagestreefd door de varkensstamboekverenigingen), welke in tegenstelling tot de varkensstamboeken niet openbaar zijn, terwijl hun fokprodukten in een aantal gevallen niet vrij verkrijgbaar zijn.

2.7 Varkensrassen en -kruisingen

Recente officiële gegevens over de verdeling van de varkensstapel naar rassen zijn er niet. In het jaar 1969 bestond de totale

varkensstapel voor 82% uit het Nederlands Landvarken, voor 14% uit Groot-Yorkshire, en voor 4% uit andere rassen en kruisingen.

Tabel 2.4 De verdeling van de varkensstapel naar rassen (1969)

	Nederland 1)	Zuid	Oost	West	Noord	Rest
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan: 2)						
- NL	81,8	97,0	87,0	3,5	98,5	44,3
- GY	13,6	1,0	10,5	92,5	0,5	52,8
- P	0,4	0,2	0,1	0,7	0,3	1,5
- Rest	4,2	1,8	7,4	3,3	0,7	1,5

1) *Voor toelichting op gebieden zij verwezen naar blz.21*
2) NL = Nederlands Landvarken
GY = Groot-Yorkshire
P = Piétain
Rest = Overige rassen en kruisingen
Bron: CBS-meitellingen

Uit tabel 2.4 blijkt verder dat het Nederlands Landvarken relatief zwaar vertegenwoordigd was in de regio's Zuid, Oost en Noord; het Groot-Yorkshire-ras was sterk vertegenwoordigd in het Westen en het Restgebied.

Sinds 1969 zijn echter wel wat veranderingen opgetreden. In de eerste plaats mag worden aangenomen dat het aandeel van het GY-ras is toegenomen; in de tweede plaats zal, in samenhang met het voorgaande, de betekenis van de varkenskruisingen sterk zijn gestegen. Ter toelichting het volgende.

De varkensstamboeken hebben zich traditioneel steeds ingezet voor de zuivere varkensrassen. Rekening houdend met het nog zeer beperkte relatieve aandeel van varkenskruisingen in de zestiger jaren ligt het voor de hand dat de samenstelling van de ingeschreven stamboekberen naar ras ongeveer moet overeenstemmen met de samenstelling van de hele varkensstapel. In 1969 was 12,5% van de ingeschreven stamboekberen en 13,6% van de Nederlandse varkensstapel van het Groot-Yorkshire-ras. In dat jaar tekent zich echter ook het begin af van een opmerkelijke verandering: in de dan volgende jaren neemt het GY-aandeel in het stamboekberenbestand sterk toe tot ca. 69% (!) in 1974. Ter verklaring: de ervaring heeft geleerd dat men d.m.v. kruising betere "produkten" verkrijgt. Voor een zeer groot deel betreft het enkelvoudige- of gebruikskruisingen van de rassen GY en NL waarbij met name GY-beren worden ingezet; dit soort kruisingen wordt vooral toegepast op de individuele fok- en vermeerderingsbedrijven.

Daarnaast ontwikkelden de fokkerijgroeperingen op basis van soms gecompliceerde fokprogramma's meervoudige kruisingen die veelal onder eigen merk en onder strenge regie op de "markt" worden gebracht. In de loop van het afgelopen decennium groeiden deze fokkerijgroeperingen uit tot als zodanig door de Stichting voor het Fokkerijwezen in de Varkenshouderij erkende fokkerij-instellingen met een belangrijk marktaandeel. In het vervolg van dit rapport komen wij hierop terug.

Parallel aan deze verandering (zij het met een zekere vertraging) ontwikkelden de varkensstamboeken een stamboek-hybrideprogramma met mogelijkheden voor inschrijving van kruisingsdieren in het stamboek. Ook hier geldt een strakke regie voor de produktie en afzet van de betreffende dieren.

2.8 Prijzenschema's

Eind 1973 introduceerde het Zuid-Nederlandse Varkensstamboek in samenwerking met de daar gevestigde Consulentschappen voor Varkens en Pluimveehouderij, een prijzenschema voor fokvarkens. In later jaren vonden dergelijke schema's ook toepassing in andere delen van het land. In de betreffende schema's worden de prijzen voor fokzeugen (= slachtvarkenmoederdieren) gedifferentieerd naar leeftijd van de dieren en gerelateerd aan de heersende marktprijzen van mesterijbiggen. De betreffende schema's geven m.a.w. aan welke prijzen de fokkers ontvangen voor de fokzeugen die zij verkopen aan de vermeerderaars.

De invoering van deze stamboekprijzenschema's moet worden gezien tegen de achtergrond van een aantal structurele veranderingen in de varkensfokkerij. Het laat zich aanzien dat de fokkerij en de vermeerdering, mede onder invloed van complicaties bij rassenkruising,in de komende jaren meer en meer zullen worden uitgeoefend op afzonderlijke bedrijven. Dit brengt aan- en verkoop van fokzeugen met zich mee. Een vaste relatie tussen fokker en vermeerderaar en een daarop geënt prijzenschema geeft beide partijen betere mogelijkheden voor planning en inzicht in kosten en opbrengsten.

3. De structuur van de varkensfokkerij

3.1 Inleiding

Dit onderzoek geeft inzicht in de aan- en verkoopstructuur van fokvarkens d.w.z. al die varkens die zijn bestemd voor verder produceren hetzij in de (top-)fokkerij, hetzij in de vermeerderingssector. Tot goed begrip van wat in dit en de volgende hoofdstukken aan de orde komt zijn in figuur 3.1 de onderscheiden produktiesectoren van de varkenshouderij in hun onderlinge samenhang weergegeven op grond van produktiegegevens in 1973. Het gaat in dit schema om een min of meer theoretische benadering van de samenhangen tussen de verschillende produktiesectoren in de varkenshouderij. De betreffende cijfers zijn daarom niet geheel vergelijkbaar met de cijfers die elders in het rapport worden vermeld. In dit rapport gaat het om de aan- en verkoop van fokvarkens door de fokkerij (produktiesectoren 3 en 4) én de aankoop van fokvarkens door de vermeerderingssector (produktiesector 2). Het zal, gelet op het voorgaande, duidelijk zijn dat de aan- en verkoop betrekking heeft zowel op (top-)fokmateriaal als op vermeerderingsmateriaal. Ons onderzoek geeft m.b.t. dit onderscheid geen nadere informatie. Slechts incidenteel kan daarover bij benadering wat meer worden gezegd.

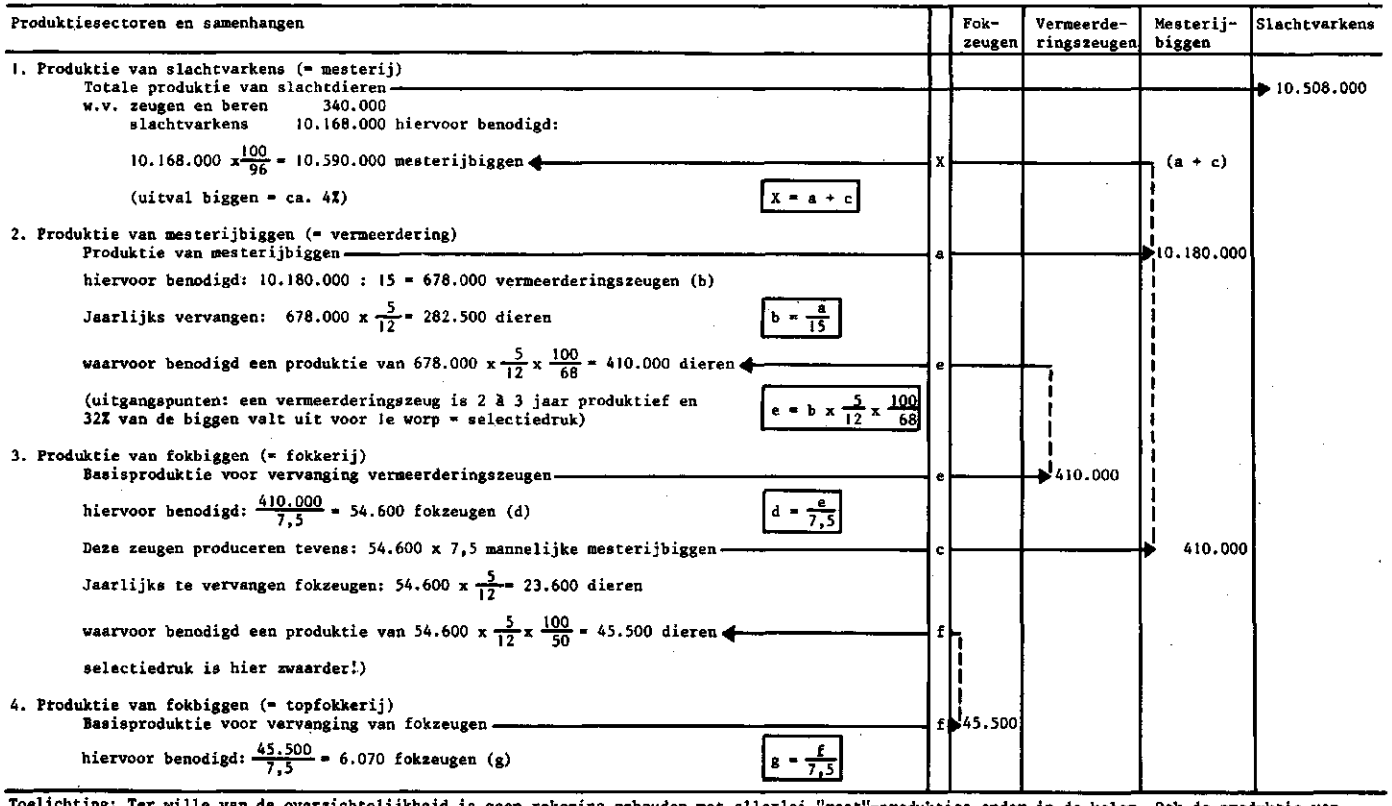
Het onderscheid in produktiesectoren zoals weergegeven in figuur 3.1 loopt geenszins parallel met de betreffende produktiebedrijven. Weliswaar treft men "zuivere" fokbedrijven en "zuivere" vermeerderingsbedrijven aan, maar op het merendeel van de bedrijven worden de verschillende produktierichtingen toch in combinatie uitgeoefend. Het is de bedoeling van dit hoofdstuk wat meer inzicht te geven in de structuur van de varkensfokkerij waarbij niet alleen aandacht voor de verschillende (combinaties van) produktierichtingen, maar ook voor het aspect van grote en kleine fokbedrijven, de mate van specialisatie op de varkenshouderij, andere bijzondere kenmerken van de bedrijven en de regionale spreiding.

Uit de onderzoekingsresultaten komt naar voren dat in 1973 ongeveer 388.100 fokvarkens beschikbaar kwamen; daarbij waren 21.199 landbouwbedrijven betrokken met een gemiddelde afzet van 18 dieren. De afzet bestond voor 77% uit fokbiggen, 17% uit fokzeugen (incl. opfokzeugen) en 6% uit fokberen. Dieren tot een leeftijd van 9 weken werden aangemerkt als fokbiggen waarbij inbegrepen de uit eigen bedrijf afkomstige dieren bestemd voor de vervanging en eventuele uitbreiding van de eigen fokvarkensstapel t.w. circa 206.600 dieren dat is iets meer dan de helft van het totaalaantal.

3.2 De regionale spreiding en concentratie

Provincies en groepen van provincies zullen als regio worden beschouwd. In volgorde van belangrijkheid kunnen de volgende produktiegebieden worden onderscheiden.

Figuur 3.1 Theoretische samenhang tussen de produktiesectoren in de varkenshouderij (uitgangspunt produktie van slachtvarkens in 1973)

Toelichting: Ter wille van de overzichtelijkheid is geen rekening gehouden met allerlei "rest"-produkties onder in de kolom. Ook de produktie van fokberen is buiten beschouwing gelaten. Uitdrukkelijk zij ook vermeld dat de onderscheiden produktiesectoren niet persé in gescheiden produktiehuishoudingen zijn ondergebracht. De produktiesectoren komen vaak in combinatie op de agrarische bedrijven voor.

Bron : Berekeningen op basis verspreide informatie.

- De zuidelijke produktieregio die de provincies Noord-Brabant en Limburg omvat; de hier gevestigde landbouwbedrijven nemen ca. 43% van de in totaal geregistreerde afzet voor hun rekening. Binnen dit gebied valt het accent op het oostelijk deel van de provincie Noord-Brabant t.w. de Oostelijke Kempen en het Peelgebied alsmede het daarop aansluitende noordwestelijke deel van de provincie Limburg.
- Het oostelijke produktiegebied dat de provincies Gelderland en Overijssel omvat. Dit gebied levert ca. 37% van de landelijke afzet. Binnen deze regio concentreert zich de voortbrenging heel sterk in het oosten van de provincie Gelderland t.w. de Achterhoek en het Oude IJsselgebied en in mindere mate in het Land van Maas en Waal.
- Op de derde plaats volgt het westelijke produktiegebied met ca. 13% van de totaalafzet. Het accent ligt hier op het noordoostelijke deel van Zuid-Holland en het aansluitende noordwestelijke deel van Utrecht.
- De noordelijke provincies Friesland, Groningen en Drenthe vormen regio Noord met ca. 5% van de afzet. Van duidelijke concentraties binnen deze regio is eigenlijk geen sprake.
- Dat laatste geldt eveneens voor de twee resterende provincies Noord-Holland en Zeeland die nauwelijks van enige betekenis zijn: slechts ca. 2% van de totale afzet.

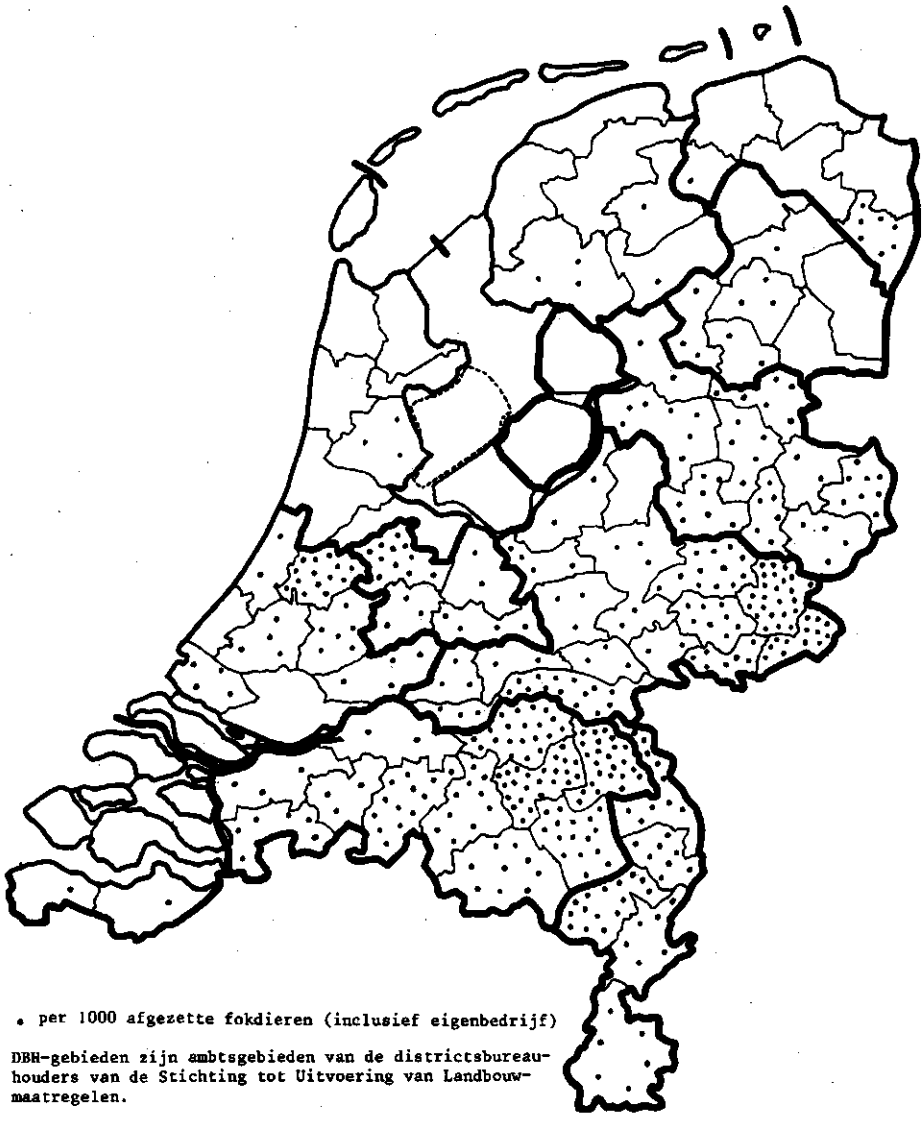
Voor een meer gedetailleerd overzicht zij verwezen naar tabel 3.1 en figuur 3.2.

Tabel 3.1 Regionale verdeling van varkensfokbedrijven en afgezette fokvarkens

	Aantal bedrijven	Afgezette fokvarkens	Gem. afzet per bedrijf
Nederland	21.199	388.100	18
waarvan in de regio's:	%	%	
Zuid	32	46	26
- Noord-Brabant	22	34	28
- Limburg	10	12	22
Oost	46	36	14
- Overijssel	19	11	11
- Gelderland	27	25	16
West	11	11	23
- Utrecht	4	5	23
- Zuid-Holland	7	6	23
Noord	8	5	12
- Groningen	2	2	14
- Friesland	1	1	28
- Drenthe	5	2	9
Rest	3	2	10
- Noord-Holland	2	1	9
- Zeeland	1	1	14

N.B. De Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland zijn gerekend tot de provincie Overijssel.

Figuur 3.2 Spreiding en concentratie van het aantal afgezette fokdieren (incl.eigenbedrijf) in de onderscheiden provincies en DBH-gebieden.

• per 1000 afgezette fokdieren (inclusief eigenbedrijf)

DBH-gebieden zijn ambtsgebieden van de districtsbureauhouders van de Stichting tot Uitvoering van Landbouwmaatregelen.

3.3 Grote en kleine varkensfokbedrijven

Het aantal fokvarkens (fokbiggen, fokzeugen en fokberen) dat in het jaar 1973 op de betreffende bedrijven beschikbaar kwam voor verkoop naar andere bedrijven is als criterium gebruikt voor de indeling van de betrokken varkensfokbedrijven naar omzetklassen.

Uit tabel 3.2 valt af te leiden dat 42% van de fokvarkens wordt geproduceerd op bedrijven die hun fokproduktie uitsluitend richten op de vervanging en eventuele uitbreiding van de eigen stapel fokvarkens en/of vermeerderingsvarkens. Het gaat hierbij om 16.607 bedrijven (dat is 78% van het totaalaantal bedrijven) met een gemiddelde produktie van slechts 10 fokvarkens per jaar.

Tabel 3.2 Fokbedrijven ingedeeld naar jaarafzet van fokvarkens

	Aantal bedrijven	Afgezette fokvarkens	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	21.199	388.100	18
waarvan bedrijven	%	%	
- zonder verkopen	78	42	10
- met afzet van:			
1 - 50 dieren	16	10	11
50 - 200 dieren	4	19	78
200 - 600 dieren	2	18	270
600 - 1.200 dieren	. 1)	4	723
1.200 - 2.400 dieren	. 2)	1	2.100
2.400 dieren en meer	. 3)	6	5.525

1) 22 bedrijven.
2) 2 bedrijven.
3) 4 bedrijven.

Verder blijkt dat de resterende 4.592 bedrijven met een verkoop aan andere bedrijven van minstens 1 fokvarken, qua aantal sterk geconcentreerd zijn in de kleinste afzetklasse. De gemiddelde afzet van de genoemde 4.592 verkopende bedrijven bedraagt (inclusief bestemming in eigen bedrijf) ca. 48 dieren op jaarbasis.

Een klein aantal van 28 grote tot zeer grote bedrijven heeft een aandeel van 11% van de totale afzet; tot deze groep behoort ook het merendeel van de fokkerijgroeperingen. We komen daar later nog op terug.

3.4 De mate van specialisatie

De varkenshouderijen kunnen op twee manieren worden ingedeeld naar de mate van specialisatie, nl. naar de relatieve betekenis

van de varkenshouderij(fokkerij,vermeerdering en mesterij) binnen de totale bedrijfsvoering 1) (= specialisatiegraad) en naar de mate van specialisatie binnen de varkenshouderij (= soort varkenshouderij).

Uit tabel 3.3 blijkt dat iets minder dan 90% van de varkensfokbedrijven een gemengd karakter heeft (varkenshouderij in zijn geheel maximaal 75% van de totale bedrijfsomvang). Bijna 12% van de bedrijven is sterk gespecialiseerd (meer dan 75% varkenshouderij). Uit de tabel kan verder worden geconcludeerd dat de gemiddelde afzet per bedrijf groter is, naarmate de specialisatie groter is.

Tabel 3.3 Fokbedrijven ingedeeld naar specialisatiegraad

	Aantal bedrijven	Afgezette fokvarkens	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	21.199	388.100	18
waarvan bedrijven met:	%	%	
- tot 25% varkenshouderij	44	14	6
- 25 - 50% varkenshouderij	34	34	18
- 50 - 75% varkenshouderij	11	24	38
- 75% varkenshouderij e.m.	12	28	44

Tabel 3.4 met gegevens over de mate van specialisatie binnen de varkenshouderij (= soort varkenshouderij) behoeft wat nadere toelichting. Bij de typering van de bedrijven is erop gelet of uit één of meer van die produktiesectoren dieren aan anderen werden verkocht; afhankelijk daarvan werden de bedrijven getypeerd als zuivere fokker, fokker-vermeerderaar, fokker-vermeerderaar-mester, fokker-mester, vermeerderaar of vermeerderaar-mester. Dit betekent b.v. dat bedrijven die de produktie aan fokdieren geheel bestemmen voor vervanging en eventueel uitbreiding van de vermeerderingsstapel en alle daarmede geproduceerde mesterijbiggen verkopen aan andere bedrijven, zijn getypeerd als vermeerderaars.

De betekenis van de zuivere fokkers d.w.z. de bedrijven die uitsluitend fokdieren verkopen is zeer beperkt. Dat ligt ook in de lijn van de verwachting aangezien het fokken een zeer speciale bezigheid is waarbij bijna altijd wel dieren beschikbaar komen die niet voor de fokkerij of vermeerdering geschikt zijn.

1) Op basis van standaardbedrijfseenheid (sbe). Een standaardbedrijfseenheid is een eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt gemeten. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden.

Tabel 3.4 Varkensfokbedrijven ingedeeld naar soort varkenshouderij

	Aantal bedrijven	Afgezette fokvarkens	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	21.199	388.100	18
waarvan:	%	%	
- zuivere fokker	3	3	22
- fokker-vermeerderaar	14	38	49
- fokker-vermeerderaar-mester	4	16	68
- fokker-mester	1	1	25
- vermeerderaar	54	30	10
- vermeerderaar-mester	24	12	9

Ca. 54% van de fokvarkens is afkomstig van bedrijven waar naast de afzet van fokvarkens ook die van mesterijbiggen en/of slachtvarkens een rol speelt; deze groep omvat 19% van de bedrijven. Vermeldenswaard is nog dat de gemiddelde afzet van fokdieren bij deze bedrijven groter is dan die bij zuivere fokkers én die bij vermeerderaars en vermeerderaar-mesters; laatstgenoemde bedrijven (ruim driekwart van het totaal) houden de geproduceerde fokvarkens geheel in eigen bedrijf. Er zij op gewezen dat de vermeerderaars én de vermeerderaar-mesters een deel van de benodigde vermeerderingsdieren aankopen bij andere bedrijven. We komen hierop later nog terug.

Uit tabel 3.5 blijkt de verdeling van de varkensfokkerij over zuiver agrarische bedrijven (bedrijven waarop "het boer zijn" van de ondernemer hoofdactiviteit is), bedrijven in eigendom van agrarische industriële- en handelsondernemingen, agrarische bedrijven met een zeer specifiek karakter (zoals selectiemesterijen, proefbedrijven, bedrijven van fokkerijgroeperingen) en "overige bedrijven" (waar de varkenshouder slechts een zeer beperkt deel van zijn inkomen verdient).

Tabel 3.5 Varkensfokkerijen verdeeld naar karakter van het bedrijf

	Aantal bedrijven	Afgezette fokvarkens	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	21.199	388.100	18
waarvan:	%	%	
- zuiver agrarische bedr.	89	87	18
- bedrijven van handel en industrie	1	1	29
- agrarische bedr. met specifiek karakter	.	6	244
- "overige bedrijven"	10	5	9

Bijna 90% van de varkensfokkerij vindt plaats op zuiver agrarische bedrijven; deze grote groep van bedrijven bepaalt het gemiddelde beeld in de varkensfokkerij. De kleine groep bedrijven met specifiek karakter heeft een zeer grote gemiddelde afzet.

3.5 Samenvatting

Gemiddeld per bedrijf werden slechts 18 fokvarkens per jaar afgezet. De produktie van fokvarkens wordt in het algemeen uitgeoefend naast andere produktierichtingen in de varkenshouderij (voornamelijk de vermeerdering) en/of andere takken van agrarische bedrijvigheid. Meer dan driekwart van de bedrijven verkoopt zijn fokvarkens niet maar gebruikt de dieren voor vervanging en eventuele uitbreiding van de eigen vermeerderingsstapel. Van de 21.199 bedrijven die zich bezighouden met de produktie van fokvarkens richt 78% zich geheel op zelfvoorziening; de gemiddelde produktie van die groep bedraagt 10 dieren per bedrijf per jaar. Tot de grotere bedrijven behoren o.a. de zogenaamde fokkerijgroeperingen die duidelijk afwijken van het gemiddelde beeld in de varkensfokkerij. Evenals de produktie van slachtvarkens en de vermeerderingsstapel, is de varkensfokkerij in het zuiden, het oosten en in mindere mate in het westen geconcentreerd.

4. De afzetstructuur in grote lijnen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt uitgegaan van de totale afzet van de 388.100 fokdieren t.w. 300.600 fokbiggen (tot een leeftijd van ca. 9 weken), 69.300 fokzeugen (volwassen dieren en opfokzeugen) en 18.300 fokberen. Allereerst wordt een inzicht gegeven in het afzetpatroon waarbij aandacht voor de onderscheiden categorieën van afnemers. Daarna gaan we in op de relaties die er bestaan tussen de agrarische bedrijven enerzijds en de afnemers anderzijds, terwijl we ten slotte zullen stilstaan bij de betekenis van de verschillende rassen en kruisingen.

4.2 Het afzetpatroon

In het afzetpatroon (figuur 4.1) geven de percentages de verdeling van de afzet over categorieën van afnemers weer; dat zijn, gerekend vanaf de fokkers, de eerste personen en bedrijven die de fokvarkens voor eigen rekening en risico kopen.

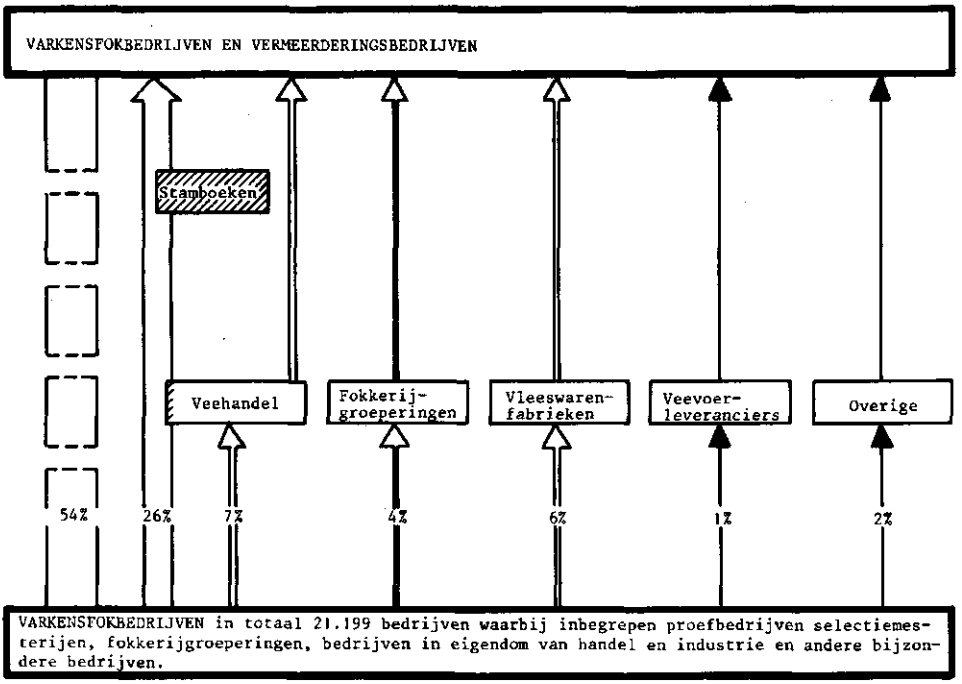
In 1973 werd ca. 54% van de beschikbaar komende fokvarkens binnen het eigen bedrijf gehouden ter vervanging en uitbreiding van de stapel fokvarkens. Vier vijfde hiervan betrof bedrijfsinterne "leveranties" op vermeerderingsbedrijven d.w.z. bedrijven die zich toeleggen op de produktie van mesterijbiggen voor verkoop of voor verdere produktie op hetzelfde bedrijf tot slachtvarkens. Het gaat hier om de activiteiten van 16.607 bedrijven met een gemiddelde produktie van ca. 10 fokvarkens per bedrijf. Het resterende vijfde deel betreft bedrijfsinterne "leveranties" op bedrijven die zijn te typeren als fokbedrijven eventueel in combinatie met vermeerdering en/of mesterij. Deze groep omvat 2.111 bedrijven waarbij moet worden aangetekend dat de hier bedoelde bedrijven een deel van de afzet verkopen aan andere bedrijven.

Uit het voorgaande kan worden afgeleid, dat 46% van de totale afzet wordt verkocht. Het gaat hier om een groep van 4.592 bedrijven met een gemiddelde van 48 verkochte fokvarkens per bedrijf.

De belangrijkste groep van kopers vormen de landbouwbedrijven in casu fokkers en vermeerderaars; zij kopen 26% van het totaal aantal beschikbare fokvarkens. Ca. $\frac{1}{4}$ van deze transacties komen tot stand door een tussenpersoon (stamboekverenigingen, varkenshandelaren, veeafzetverenigingen en veevoerleveranciers). Zie ook tabel 4.1.

De varkenshandelaren nemen 7% van de fokdieren af; ook als we rekening houden met commissietransacties (1 à 2%) dan nog mag geconcludeerd worden dat de handel slechts in geringe mate is be-

Figuur 4.1 Het afzetpatroon van fokvarkens in 1973.

Toelichting: In het stroomdiagram is uitgegaan van het totaalaantal verkochte fokbiggen, fokzeugen en fokberen t.w. 388.100 dieren. De onderbroken staaf geeft de bedrijfsinterne levering aan; de pijlen de transacties tussen individuele bedrijven behorende tot de aangegeven categorieën. De arceringen betreffen commissietransacties bij stamboekverenigingen (geheel) en bij veehandelaren (ten dele).
De eerder vermelde 388.100 dieren geven geen juiste indruk van het aantal fokzeugen en fokberen dat ter vervanging en uitbreiding van de fok- en vermeerderingsstapel is ingezet. De selectiedruk leidt ertoe dat de werkelijk ingezette fokdieren beduidend lager zullen zijn dan de verkochte aantallen. Om nog een andere reden leidt sommering van de aantallen der afzonderlijke categorieën van dieren tot een onjuist beeld nl. in die gevallen dat b.v. wordt geleverd aan opfokbedrijven en aan selectiemesterijen; men zou kunnen zeggen dat hierdoor dubbeltellingen ontstaan.
De figuur kan de suggestie wekken dat veehandel, fokkerijgroeperingen, vleeswarenfabrieken e.d. in het afzetpatroon en in het aankooppatroon van gelijke betekenis zijn. Als gevolg van onderlinge transacties hoeft dat niet het geval te zijn. Daarom zijn in het bovenste deel van de figuur geen percentages vermeld.

trokken bij de afzet van fokvarkens en veel minder dan b.v. bij de afzet van slachtvarkens (incl. commissie ca. 50%!) en mesterijbiggen (ca. 1/3).

De fokkerijgroeperingen (o.a. als afnemers van dieren geproduceerd door de sub-fokkers) nemen 4% af, de vleeswarenfabrieken (incl. coöperatieve veeafzetverenigingen) 6%, de veevoerleveranciers 1%, en de "overige afnemers" (selectiemesterijen, proefbedrijven, buitenlandse afnemers, etc.) ten slotte 2%.

Tabel 4.1 Transacties direct en via tussenpersoon naar categorie van afnemers (in % van het totaal)

	Totaal aantal dieren	Directe leveringen	Via tussenpersonen			
			commissionairs	stamboek	vleeswarenfabr.	veevoerlev.
Totale afzet	388.100	92,0	1,5	6	0,5	.
waarvan naar:						
- kopende ondernemingen	180.506	82,7	3,2	12,9	0,7	0,5

4.3 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners

De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners vormen een belangrijke component van de afzetstructuur. Het gaat hierbij vooral om de duurzaamheid van deze relaties waaruit een indruk wordt gekregen van de stabiliteit van het afzetpatroon. Belangrijke door ons onderzochte elementen zijn daarbij: het aantal, de duur en de aard van de relaties. Het spreekt vanzelf dat de duurzaamheid van een bepaalde relatie afhankelijk is niet alleen van het gedragspatroon van de verkopers (in casu de varkensfokkers) maar evenzeer van de afnemers.

Het aantal relaties is berekend met behulp van het aantal afnemers en/of tussenpersonen waarmee gedurende de periode van één jaar (= 1973) zaken werd gedaan. Zo is er in de gevallen waarin alle fokvarkens in 1973 werden verkocht aan dezelfde afnemer, sprake van één relatie. Ook als alle fokvarkens via dezelfde tussenpersoon aan steeds dezelfde afnemer worden verkocht, is sprake van één relatie. Als de dieren via dezelfde tussenpersoon aan twee verschillende afnemers worden verkocht, is er sprake van twee relaties. Als uit de verkregen gegevens niet was op te maken om hoeveel afnemers het ging is het aantal relaties vastgesteld op "onbepaald". De algemene conclusie is dat de verdeling van de betrokken fokkerijen naar aantal relaties sterk beïnvloed wordt door het overwegende aspect van de zelfvoorziening. Als gevolg hiervan is op een zeer groot deel van de bedrijven het aantal relaties beperkt

tot één. Verder blijkt dat de bedrijven met meerdere relaties gemiddeld in 1973 meer dieren verkochten dan de bedrijven met één relatie. Voor meer gedetailleerde informatie zij verwezen naar de afzonderlijke hoofdstukken over fokbiggen, over fokzeugen en over fokberen.

Bij elke transactie is tijdens de enquête ook gevraagd naar de tijdsduur gedurende welke men al ononderbroken zaken deed met de genoemde afnemer. Als niet-onderbroken relaties zijn beschouwd al die gevallen dat elk jaar minstens éénmaal aan de genoemde afnemers werd afgezet. De relaties zijn wat hun duur betreft als volgt gegroepeerd: korter dan 1 jaar, van 1 - 5 jaar en 5 jaar en langer. Een algemene zij het voorzichtige conclusie is dat ca. $\frac{1}{4}$ van de afzet naar afnemers gaat met wie nog geen jaar een relatie bestaat. Dit betreft grotendeels transacties met andere landbouwbedrijven (fokkers en vermeerderaars) die in veel gevallen van korter duur zijn dan 1 jaar en dus nogal wisselend zijn.

De relaties tussen de fokkers en hun marktpartners zijn naar hun aard als volgt te onderscheiden, t.w. loonfokkerij, contractuele afzet en ongebonden afzet (= vrije relaties). De loonfokkerij is van geen betekenis; wel belangrijk is de contractueel gebonden relatie. Hoewel slechts een klein aantal bedrijven (krap 200 op een totaal van 21.199!) aan dergelijke relaties is gebonden, ligt de gemiddelde contractueel gebonden afzet per bedrijf echter ver boven de gemiddelde "vrije" afzet. Dit betekent concreet dat een niet onbelangrijk deel van de totale afzet contractueel gebonden is: voor fokbiggen ligt dat op bijna 10%, voor fokberen op ca. 18% en voor fokzeugen op ca. 23%. Voor details verwijzen we ook hier weer naar de betreffende hoofdstukken over de afzonderlijke categorieën van varkens.

4.4 Bijzondere structuren: fokken in groter verband

Tot goed begrip van de onderzoekingsresultaten lijkt het nuttig wat nader in te gaan op een aantal organisatorische verbanden waarbinnen fokbedrijven functioneren. Tevens zal worden aangegeven hoe de daaruit voortvloeiende transacties m.b.t. fokdieren in onze resultaten zijn verwerkt en tot uitdrukking komen. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan het functioneren van de selectiemesterijen, de stamboekverenigingen en de fokkergroeperingen.

De selectiemesterijen in Nederland krijgen (zoals aangegeven op blz. 14 inzendingen van fokbiggen voor een tweetal onderzoekingen nl. de combinatietoets en berenprestatietoets. De goed bevonden beren leveren de selectiemesterijen terug aan de fokbedrijven, in 1973 waren dit er bij benadering 1.850. Het betreft hier contractuele leveringen. Bij ons onderzoek zijn we er vanuit gegaan dat tegenover deze "goedgekeurde" fokberen een levering van gelijke omvang stond van fokbiggen aan selectiemesterijen. Hieruit volgt dat tegenover de afzet van slachtvarkens bij selectiemeste-

rijen (ca. 4.800 zeugen en niet-geselecteerde beren), een levering stond van in totaal evenzoveel mesterijbiggen 1) door fokkers aan selectiemesterijen. Wellicht ten overvloede wijzen wij er nog op dat de selectiemesterijen bij de afzet zijn beschouwd als fokbedrijven maar als afnemers uitdrukkelijk zijn getypeerd als afzonderlijke groep.

De stamboekverenigingen zijn niet als afnemers doch wel als bemiddelende instanties betrokken bij de afzet van fokmateriaal. Uit het onderzoek is gebleken dat de stamboeken bemiddeling verlenen bij ca. 13% van de verkochte fokvarkens. Het merendeel van de bemiddelingsactiviteiten speelt zich af tussen individuele fokkers en vermeerderaars waarbij veelal een vaste relatie ontstaat tussen vermeerderaars en een bepaalde fokker. Dit alles in het kader van het zogenaamde "stamboekvervangingssysteem" dat werd opgezet met het oog op de voortgaande specialisatie van fokken en vermeerderen op afzonderlijke bedrijven. Nu de zelfvoorziening minder belangrijk lijkt te worden, is de regelmatige voorziening met goed vermeerderingsmateriaal voor de vermeerderingsbedrijven een eerste vereiste. Het "stamboekvervangingssysteem" tracht daarin te voorzien. Het stamboek bemiddelt verder tussen individuele fokkers enerzijds en coöperatieve veeafzetverenigingen, veevoederindustrieën en slachterijen anderzijds. De bemiddeling richt zich hierbij ten dele op de vermeerderingsbedrijven die zijn aangesloten bij integraties die hetzij zelfstandig hetzij voor bepaalde industriële- en handelsondernemingen werken. Laatstgenoemde ondernemingen die voor de aankoop van vervangingsmateriaal de bemiddeling inroepen van de stamboekverenigingen, laten de vermeerderingsbedrijven vaak de keuze tussen stamboekmateriaal en dieren afkomstig uit het eigen fokprogramma (merkdieren).

Het zal duidelijk zijn dat deze georganiseerde wijze van aan- en verkoop van fokmateriaal een betere onderlinge afstemming van produktiecapaciteit mogelijk maakt. De dieren die door bemiddeling van het stamboek worden afgezet, worden grotendeels afgerekend op basis van het reeds eerdergenoemde prijzenschema voor fokvarkens.

Er zijn in Nederland (begin 1977) een achttal fokkerijgroeperingen. In figuur 4.2 blz. 32 is een schematisch overzicht gegeven van de betreffende groeperingen (zonder Seghers Hybrid) met daarbij een globaal inzicht in hun organisatiestructuren. Deze fokkerijgroeperingen zijn de buiten stamboekverband werkende fokkerijinstellingen die als zodanig zijn aangewezen door de Stichting voor het Fokkerijwezen voor de Varkenshouderij. Om voor aanwijzing in aanmerking te komen moet aan bepaalde voorwaarden worden voldaan. Dat wil zeggen: men moet de doelstelling van de Stichting onderschrijven t.w. bevordering van de kwaliteit van de varkens

---

1) Goed beschouwd betreft het hier natuurlijk fokbiggen; in ons onderzoek zijn ze evenwel verwerkt als mesterijbiggen.

Figuur 4.2 Globale organisatiestructuur van de fokkerijgroeperingen

Naam v.d. fokkerij-groepering	In eigendom van : naam	soort bedrijf	Kruisings-merk (x) of ras (r)	Type-ring 1)
COFOK	Landbouwbelang	mengvoeder-industrie	Cofok (x)	aa ac ad
	Cebeco-Handelsraad	mengvoeder-industrie		ba c
	Coveco	coöperatieve veeafzet-vereniging		da db
HERPEN	Cehavé	mengvoeder-industrie	Groot-Yorkshire (r)	aa ac ad
	Vee- en Vlees-centrale NCB	coöperatieve veeafzet-vereniging		bc c da dc
NIEUW-DALLAND	Unilever Vleesgroep Nederland	vlees- en vleeswaren-producent	Vemo (x)	aa ac ad ba c da db
FOMEVA	Homburg	vlees- en vleeswaren-producent	Fomeva (x)	aa ac ad ba c da db
EURIBRID	Hendrix	mengvoeder-industrie en vlees- en vleeswaren-producent	Hypor (x)	ab ac ad bb c da dc
BOVAR	Boekos	vlees- en vleeswaren-producent	Bovar (x)	aa ad ba c da dc
HVF	Unifarm (= dierprod. div. van Meneba)	mengvoeder-industrie en vlees- en vleeswaren producent	HVF (x)	aa ac ad bb c da dc

1) Zie toelichting blz. 33

Bron: Jaarverslag 1975 van de Stichting voor het Fokkerijwezen in de Varkenshouderij en verspreide publikaties.

Toelichting op figuur 4.2

Organisatorische opbouw van de fokkerijgroepering

a. De fokkerijstructuur

aa Met zuivere rassen (vnl. NL, GY en Piëtrain) wordt op bedrijfsselectiemesterij stamselectie uitgevoerd. De geselecteerde dieren vormen uitgangspunt voor het verdere programma. Dit gebeurt op het basisfokbedrijf.

ab Soms wordt het basisfokprogramma gedecentraliseerd op enkele bedrijven verricht.

ac In het algemeen wordt gewerkt met sub-fokbedrijven. In geval van kruisingsprogramma's worden de eerste kruisingen verricht op het basisfokbedrijf (beren en zeugen) of op sub-fokbedrijven (zeugen). Sub-fokbedrijven zijn in het algemeen onafhankelijke landbouwbedrijven. De stapel bestaat hier uit grootouderdieren: geproduceerd worden ouderdieren van de slachtvarkens.

ad De ouderdieren worden geleverd aan vermeerderingsbedrijven waar in geval van een kruisingsprogramma nogmaals wordt gekruist. Ook vermeerderingsbedrijven zijn onafhankelijk.

b. De structuur van de keten: fokkerij-vermeerdering-mesterij

ba Veelal bestaat een straffe organisatiestructuur die de gehele keten omvat d.w.z. basisfokbedrijf - sub-fokbedrijf - vermeerdering - mesterij. Deze regie is in handen van een commerciële organisatie die tot hetzelfde concern kan worden gerekend. Het gehele programma is erop gericht de uiteindelijk geproduceerde slachtvarkens in de slachterijen van het betreffende concern te verwerken. De varkenshouders dienen daartoe strekkende contracten af te sluiten (fokkers, vermeerderaars en mesters).

bb De regie over de organisatiestructuur is gedelegeerd aan onafhankelijke ondernemingen en kan zich beperken tot slechts een schakel van de keten. Het programma wordt gekenmerkt door een zekere distantie in die zin dat de fokkerijgroepering relaties onderhoudt met onafhankelijke ondernemingen c.q. integraties ieder met een eigen systeem van contractuele bindingen met varkenshouders waarbij b.v. de afzet van slachtdieren niet noodzakelijk contractueel is vastgelegd.

bc De regie is eenvoudig van opzet en beperkt zich tot overeenkomsten tussen basisfokbedrijf en sub-fokkers. Er zijn ook geen duidelijke bindingen m.b.t. de uiteindelijke bestemming van de slachtvarkens.

c. De aankoop van de fokdieren door het basisbedrijf

De fokkerijgroeperingen zijn wat betreft de voorziening met basismateriaal zelfvoorzienend. Bij uitzondering wordt nieuw materiaal aangekocht.

d. De verkoop van fokdieren door het basisbedrijf

da Alle fokkerijgroeperingen leveren zowel fokberen als fokzeugen (biggen én opfokdieren).

db De afzet (excl. zelfvoorziening dus) van fokvarkens gaat via commerciële organisaties die de ketenregie verzorgen.

dc De afzet gaat rechtstreeks naar de varkenshouders of naar veevoerorganisaties.

gelet op gebruikseigenschappen en slachtkwaliteit. Daarnaast worden o.m. als voorwaarden gesteld: een eigen onafhankelijk fokprogramma én een administratie van de bedrijven die fokmateriaal betrekken van de fokkerij-instellingen. De aan- en verkooptransacties van de fokkerijgroeperingen zijn in dit onderzoek verwerkt en als "groepsactiviteit" herkenbaar met dien verstande dat uitsluitend de bij de fokkerijgroeperingen in eigendom zijnde basisbedrijven (per fokkerijgroepering soms meerdere) als zodanig zijn opgenomen. "Onafhankelijk" werkende sub-fokkers zijn als afzonderlijke bedrijven verwerkt en niet meer herkenbaar als behorend bij een fokkerijgroepering. De door ons geregistreerde transacties van de fokkerijgroeperingen geven geen volledig beeld van de omzet van de totale groep (incl. sub-fokkers en vermeerderaars). Om inzicht te krijgen in de betekenis van de fokkerijgroeperingen in zijn totaliteit (voor zover betrekking hebbend op fokdieren) bieden de "merken" een beter aanknopingspunt. In ons onderzoek is nl. gevraagd of de afgezette dieren konden worden gerekend tot de kruisingsprodukten van een van de genoemde fokkerijgroeperingen. Deze dieren zijn door ons aangeduid als merkbiggen.

4.5 De varkensrassen en -kruisingen

In paragraaf 2.7 is ter inleiding al het een en ander opgemerkt over de in ons land gebruikte varkensrassen, -kruisingen en -"merken". Het lijkt zinvol om nu wat concreter informatie te geven over de betekenis van de onderscheiden varkensrassen, -kruisingen en "merk"-varkens. Uitdrukkelijk zij nog eens vermeld dat de cijfers betrekking hebben op fokmateriaal. Uit tabel 4.2 blijkt dat de "merk"-varkens een aandeel hebben van ca. 11%.

Tabel 4.2 Relatieve betekenis van varkensrassen, -kruisingen en "merk"-varkens in 1973 1)

	Biggen en zeugen	Beren
Totaal	100%	100%
waarvan:		
- Nederlands Landvarken (NL)	57	29
- Groot-Yorkshire (GY)	13	60
- Kruising GY en NL	18	-
- "Merk"-varkens	11	11
- Overige rassen en kruisingen	1	-

1) Rekenkundige gemiddelden van de relatieve aandelen in de afgezette resp. aangevoerde aantallen (beide incl. zelfvoorziening) fokdieren.

Opmerkelijk is verder dat ca. 18% (!) van de afgezette fokvarkens kruisingen zijn van GY en NL. De fokberen zijn grotendeels van het Groot-Yorkshire-ras. Uit deze cijfers kan verder worden afgeleid dat het aandeel van de kruisingsprodukten in het totaal van afgeleverde mesterijbiggen c.q. slachtvarkens beduidend groter moet zijn, omdat op de vermeerderingsbedrijven op grote schaal wordt gewerkt met enkelvoudige kruisingen én omdat "merk"-beren ook nog worden ingezet op "merkloze" fokzeugen. Uit een recente LEI-studie over de afzet van mestbiggen blijkt dat dit 66% is d.w.z. het gezamenlijk marktaandeel van het kruisingsprodukt GY en NL (54%) en de "merken" (12%).

4.6 Samenvatting

De afzet van fokvarkens vertoont een vrij eenvoudig patroon. Van doorslaggevende betekenis daarbij is dat meer dan de helft is bestemd voor zelfvoorziening terwijl circa een kwart van de fokvarkens rechtstreeks aan andere fokkers en vermeerderaars wordt verkocht. Het resterende kwart wordt geleverd aan varkenshandelaren, fokkerijgroeperingen, vleeswarenfabrieken en veevoerleveranciers.

Bij de afzet van fokvarkens speelt de contractgebondenheid een niet onbelangrijke rol: van ca. 10% der fokbiggen, ca. 18% van de fokberen en ca. 23% van de fokzeugen is de afzet contractueel vastgelegd. De afzet van "merk"-varkens van de fokkerijgroeperingen is vrijwel geheel contractueel gebonden.

De stamboeken vervullen een belangrijke bemiddelende functie niet alleen tussen varkenshouders onderling, maar ook tussen fokkers, veevoerleveranciers en veeafzetcoöperaties.

5. Produktie en afzet van fokbiggen

5.1 Het afzetpatroon

In 1973 waren ca. 19.475 landbouwbedrijven betrokken bij de afzet van 300.600 fokbiggen, wat gemiddeld neerkwam op 15 biggen per bedrijf. Rekening houdend met de noodzakelijke selectie én met het feit dat het hier hoofdzakelijk gaat om vrouwelijke dieren, betekent dit een jaarproduktie van ongeveer 2 à 3 fokzeugen 1). De verklaring hiervan ligt voornamelijk in het feit dat een groot aantal vermeerderingsbedrijven de vervangingsproduktie zelf verzorgt. Ongeveer 16.607 bedrijven (dat is 85%!) richtten hun fokbiggenproduktie geheel op het eigen bedrijf en namen daarmee 55% van de totale afzet voor hun rekening. Daarbij komen nog eens de bedrijven die een deel van hun fokbiggen in eigen bedrijf gebruiken, zodat in totaal bijna 70% van de afzet niet op de "markt" komt, maar in feite een bedrijfsinterne levering betreft. Voegt men daarbij de directe afzet aan andere varkenshouderijen dan betreft 85% van de afzet transacties van interne of onderlinge aard. De verkopen aan niet-agrarische bedrijven omvatten m.a.w. ongeveer 15%. Dit percentage drukt overigens niet voldoende uit in welke mate deze bedrijven bij de afzet van fokbiggen zijn betrokken: daartoe zouden ook die fokbiggen moeten worden betrokken waarvoor men bemiddelend optreedt bij de afzet. Te denken valt aan de activiteiten van de stamboekverenigingen, de varkenshandelaren en de coöperatieve veeafzetverenigingen. Uit tabel 5.1 blijkt verder dat de gemiddelde afzet aan niet-agrarische bedrijven beduidend hoger ligt.

Tabel 5.1 Het verkooppatroon van fokbiggen af-boerderij

	Aantal bedrijven 2)	Aantal fokbiggen	Gemidd.afzet per bedrijf
Totaal	19.475	300.600	15
waarvan naar:	%	%	
- eigen bedrijf (volledig)	85	55	10
- eigen bedrijf (ten dele)	13	14	16
- varkenshouderijen	6	16	42
- varkenshandelaren	1	7	75
- fokkerijgroeperingen	.	4	348
- vleeswarenfabrieken	1	2	46
- veevoerleveranciers	.	1	193
- overige afnemers	.	1	21

1) Zie figuur 3.1 op blz.20.
2) Omdat het voorkomt dat aan meerdere categorieën van afnemers wordt verkocht, komt men bij sommering van de percentages betrokken bedrijven boven 100% uit.

Regionaal gezien zijn er enkele interessante verschillen in afzetpatroon (tabel 5.2). In Zuid en Oost is de betekenis van zelfvoorziening ongeveer gelijk, nl. 71% resp. 74%. In het zuiden overwegen echter de afzetten aan andere varkenshouderijen en aan fokkerijgroeperingen. De grote betekenis van de leveringen aan varkenshouderijen is terug te voeren op de vele stimulansen om te komen tot directe en vaste relaties tussen fokkers en vermeerderaars (het eerste Prijzenschema voor Fokvarkens startte in 1973 in Zuid-Nederland), terwijl de relatief grote afzet aan fokkerijgroeperingen verband houdt met het feit dat in dit gebied de belangrijkste fokkerijgroeperingen zijn gevestigd (Coöperatief Fokbedrijf Herpen, Euribrid-Boxmeer, Fomeva-Cuyk, Nieuw-Dalland-Oss) en voor een belangrijk deel ook de betrokken sub-fokkers. In regio West (3e gebied in belangrijkheid) is de zelfvoorziening minder groot; hier overwegen vooral de leveringen aan andere varkenshouderijen en varkenshandelaren. We wezen er reeds eerder op dat de varkenshandelaren bij de afzet van fokvarkens een betrekkelijk geringe rol spelen, bij fokbiggen beperken zij hun activiteiten vrijwel tot de regio's Noord, Oost en West.

Tabel 5.2 Regionale verschillen in verkooppatroon van fokbiggen

	Nederland	Zuid	Oost	West	Noord	Rest
Alle bedrijven	100%	34	47	9	7	3
Alle fokbiggen	100%	47	35	10	6	2
Gemiddeld per bedrijf	15	21	12	17	12	10
Fokbiggen	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan naar:						
- eigen bedrijf (volledig)	55	57	60	27	39	90
- eigen bedrijf (ten dele)	14	14	14	15	23	8
- varkenshouderijen	16	19	12	27	10	2
- varkenshandelaren	7	-	11	15	24	-
- fokkerijgroeperingen	4	9	1	-	-	-
- vleeswarenfabrieken	2	1	2	9	3	-
- veevoerleveranciers	1	-	-	8	-	-
- overige afnemers	1	1	-	-	1	-

Ook per omzetklasse (op basis van het aantal verkochte dieren) zijn er opmerkelijke verschillen (tabel 5.3). De bedrijven met uitsluitend zelfvoorziening vormen de belangrijkste groep. De groep bedrijven met verkopen tussen 1 en 50 fokvarkens, bestemmen 2/3 van hun produktie voor de zelfvoorziening, terwijl 1/3 wordt verkocht en wel grotendeels direct aan andere varkenshouderijen. De twee middengroepen met omzetten van 50-200 resp. 200-600 fokvarkens bestemmen 20% à 30% van hun fokbiggen voor het eigen bedrijf

Tabel 5.3 Afzetpatroon van groepen van fokkerijen ingedeeld naar jaarafzet fokvarkens

	Bedrijven met een afzet van ..... fokvarkens							
	totaal	geen afzet 1)	tot 50	50–200	200–600	600–1.200	1.200–2.400	2.400 en meer
Alle bedrijven	100%	85%	10%	4%	1%	-	-	-
Alle fokbiggen	100%	55%	7%	16%	14%	4%	1%	4%
Gemiddelde afzet per bedrijf	15	10	11	66	223	619	851	2.780
Fokbiggen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan naar:								
- eigen bedrijf (volledig)	55	100% 1)	-	-	-	-	-	-
- eigen bedrijf (ten dele)	14	-	62	30	21	20	83	30
- varkenshouderijen	16	-	32	32	42	12	-	56
- varkenshandelaren	7	-	3	32	10	2	-	-
- fokkerijgroeperingen	4	-	1	-	17	38	-	12
- vleeswarenfabrieken	2	-	1	4	3	25	17	.
- veevoerleveranciers	1	-	1	-	6	1	-	-
- overige afnemers	1	-	-	-	1	2	-	2

1) Bedrijven die geen fokvarkens verkopen, doch de als zodanig beschikbaar gekomen dieren in zijn geheel (100%) bestemmen voor het eigen bedrijf.

en verkopen 70% à 80% aan andere afnemers. Daarmee vormen ze overigens de belangrijkste groep van varkensfokkerijen wat betreft hun bijdrage in het totaal der verkochte fokbiggen. Uit de tabel blijkt ook, dat het aandeel van de zelfvoorziening minder wordt, naarmate de "bedrijfsomvang" toeneemt.

De mate van specialisatie op de varkenshouderij heeft betrekkelijk weinig invloed op het afzetpatroon. Wel is het zo dat de minder gespecialiseerde bedrijven - d.w.z. met een specialisatiegaard tot 25% en van 25 - 50% - een betrekkelijk eenvoudig afzetpatroon hebben en veel fokkerij voor de zelfvoorziening; de meer gespecialiseerde bedrijven hebben als groep een meer gevarieerd afzetpatroon en een minder zwaar accent op de zelfvoorziening. Deze verschillen moeten worden toegeschreven aan het feit dat de gemiddelde afzet op de minder gespecialiseerde bedrijven beduidend lager is (gem. afzet op bedrijven tot 25% varkenshouderij en 25 - 50% varkenshouderij is resp. 6 en 14 dieren) dan die op de meer gespecialiseerde bedrijven (bedrijven met 50 - 75% varkenshouderij: 32 dieren gemiddeld; bedrijven met 75% en meer: 34 dieren).

5.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners

De meeste varkensfokkers hebben slechts één afnemer (zie tabel 5.4); daarbij is 67% van de fokbiggen betrokken. Het gaat hier voor het overgrote deel om de zelfvoorziening (als één afnemer geteld!). Voor een groot deel van de afzet (12%) kon het aantal afnemers niet worden bepaald; in deze gevallen ging het meestal om de afzet aan meerdere afnemers (in casu: varkenshouderijen). Naarmate de bedrijven een grotere afzet hebben, spreiden zij hun verkopen ook over een groter aantal afnemers.

Tabel 5.4 Het aantal afnemers van fokbiggen bij fokkerijen

	Aantal bedrijven	Aantal fokbiggen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	19.475	300.600	15
waarvan naar aantal afnemers:	%	%	
- één	93,0	67	11
- twee	2,5	9	49
- drie	0,5	3	88
- vier en meer	3,0	9	72
- onbepaald	1,0	12	172

Ongeveer één derde van de fokbiggen is afkomstig van bedrijven met twee en meer afnemers! Ongetwijfeld zal een zekere wisseling in het "afnemerscorps" hieraan ten grondslag liggen. De fok-

kerij is nu eenmaal voor een groot deel een specialistische activiteit, die tegemoet moet komen aan een zeer gerichte vraag. Dit in tegenstelling tot de vermeerdering en de mesterij, welke sectoren meer op "massa" zijn ingesteld. Toch mogen we niet concluderen dat het afzetpatroon op de korte termijn gezien (1 jaar) weinig stabiel zou zijn. Vooral de laatste jaren is het inzicht gegroeid dat vaste relaties belangrijke voordelen bieden. Het is dan ook vaak het geval dat een fokker aan meerdere afnemers verkoopt, maar dat met ieder van die afnemers toch een vaste relatie bestaat.

Het voorgaande wordt ondersteund door de gegevens in tabel 5.5 over de duur van de relaties tussen varkensfokkers en hun afnemers. Uit de tabel blijkt dat driekwart van de relaties reeds vijf jaren of langer bestaat en bijna eenkwart tussen 1 en 5 jaar. Slechts een zeer beperkt deel van de transacties in 1973 werd afgesloten met afnemers waarmee de relatie nog slechts van korte duur of van incidentele aard was.

Tabel 5.5 De duur van de relaties tussen varkensfokkers en hun afnemers (betreft fokbiggen)

	Aantal bedrijven 1)	Aantal fokbiggen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	19.475	300.600	15
w.v. naar duur van de relatie	%	%	
- korter dan 1 jaar	6	9	23
- 1 - 5 jaar	23	30	20
- 5 jaar en langer	75	61	13

1) Doordat sommige bedrijven meer dan één afnemer hebben, komt de som van de percentages bedrijven boven 100% uit.

Voor een juiste beoordeling van deze gegevens, is het van belang daarbij te betrekken het aantal jaren dat de varkensfokkerij op de betreffende bedrijven werd uitgeoefend. In 1973 bestond ca. 85% van de varkensfokkerijen reeds 5 jaren of nog langer; deze bedrijven namen ca. 80% van de afzet voor hun rekening, de rest van de fokbedrijven had een bestaansduur variërend tussen 1 en 5 jaren. Deze verdeling beïnvloedt uiteraard de duur van de relaties met de afnemers! Over de hele linie (gelet op de bestaansduur van de fokkerij) blijft de betekenis van de afzet aan "korte termijn"-relaties beperkt tot ca. 9%.

Tabel 5.6 De aard van de relaties tussen varkensfokkers en hun afnemers

	Aantal bedrijven	Aantal fokbiggen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	19.475	300.600	15
waarvan:	%	%	
- vrij 1)	99,5	90	14
- contractueel	0,5	10	217

1) Zelfvoorzieningsproduktie is als "vrij" getypeerd.

In 1973 was 10% van de afzet contractueel vastgelegd; daarbij waren slechts ca. 140 fokbedrijven betrokken, dat is nog geen 1% van de bedrijven! (zie tabel 5.6). De gemiddelde contractuele afzet per bedrijf ligt overigens aanmerkelijk hoger dan die van de niet-contractueel gebonden afzet. Dat wijst erop dat het vooral de grote bedrijven en de grotere transacties zijn waar het bij de contracten om gaat. Onderstaand overzicht van de contractuele aandelen in de groepsafzet, toont dat ook aan:

Bedrijven zonder verkopen			:	- contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	1-	50 fokv.	:	3% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	50-	200 fokv.	:	4% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	200-	600 fokv.	:	25% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	600-	1.200 fokv.	:	62% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	1.200-	2.400 fokv.	:	17% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	2.400 fokv. e.m.		:	70% contractuele afzet

Het zijn ook met name de gespecialiseerde varkenshouderijen waar een relatief groot deel van de afzet contractueel vastligt: de bedrijven met een specialisatiegraad van 50-75%: 11% en bedrijven met een specialisatiegraad van 75% en meer: 23%! De grote tevens veelal gespecialiseerde fokbedrijven treft men relatief veel aan in het zuidelijke produktiegebied; vandaar dat ca. 70% van de contractuele afzet plaatsvindt door fokbedrijven in Noord-Brabant (58%) en Limburg (12%). Een verklaring hiervoor moet worden gezocht bij de omstandigheid dat met name in het zuiden van organisatiezijde steeds het belang van vaste (desnoods) contractuele relaties tussen fokkers en vermeerderaars is onderstreept, en bij het feit dat daar het merendeel van de fokkerijgroeperingen is gevestigd met de daarmee gelieerde sub-fokkers. Het zijn juist deze bedrijven die bij de afzet van de "merk"-fokbiggen contractueel gebonden zijn: bijna driekwart van de contractbiggen betrof in 1973 zogenaamde "merk"-biggen.

De afzet aan een drietal categorieën van afnemers is nogal sterk contractueel bepaald: ca. 50% van de afzet aan vleeswaren-

fabrieken, ca. 100% van de afzet aan veevoerleveranciers en ca. 95% van de afzet aan fokkerijgroeperingen. De afzet aan andere varkenshouderijen ligt voor 19% contractueel vast.

5.3 De varkensrassen en -kruisingen

Ongeveer 10% van het totaalaantal fokbiggen dat in 1973 als zodanig beschikbaar kwam, bestond uit zogenaamde "merk"-biggen (Cofok, Fomeva, Vemo, HVF, Hypor en Bovar). Deze dieren waren voor het merendeel afkomstig van de grotere bedrijven in de regio Zuid (Noord-Brabant en Limburg). Met uitzondering van enkele "kleinere" merken, is een belangrijk deel van de afzet contractueel vastgelegd. Het betreft hier vrijwel het totaal der verkochte dieren; de zelfvoorziening op de (in het algemeen grote) basisfokbedrijven is in ons onderzoek als vrije afzet getypeerd. Afgezien van enkele minder belangrijke rassen en kruisingen daarvan, bestaat de afzet verder uit NL, GY en kruisingen van GY en NL. Het NL-aandeel overweegt sterk zowel landelijk (57%) als in de belangrijkste produktiegebieden (Zuid en Oost). Het GY-ras overheerst in de regio West (Utrecht en Zuid-Holland) en heeft een landelijk aandeel van 14%. Opmerkelijk is het dat van de GY-biggen betrekkelijk veel afkomstig is van de midden-bedrijven; terwijl bij het NL-ras relatief veel voorkomt bij zelfvoorziening. Het aandeel van de contractuele afzet is bij GY viermaal zo hoog als bij NL. Fokbiggen afkomstig van kruisingen tussen GY en NL nemen 19% van de totale afzet voor hun rekening (tabel 5.7).

Tabel 5.7 Varkensrassen en -kruisingen naar bedrijfstype en regio m.b.t. fokbiggen

	Alle fok-biggen	"Merk-biggen"	NL	GY	Kruising GY en NL
Afzet van alle bedrijven	100%	10	57	14	19
waarvan op bedrijven:					
- zonder verkopen	100%	1	66	8	24
- afzet 1- 50 fokv.	100%	1	68	18	13
- afzet 50- 200 fokv.	100%	.	69	23	7
- afzet 200- 600 fokv.	100%	10	33	33	22
- afzet 600-1.200 fokv.	100%	70	22	2	6
- afzet 1.200-2.400 fokv.	100%	100	-	-	-
- afzet 2.400 e.m. fokv.	100%	100	-	-	-
Totale afzet	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan afkomstig uit:					
- regio Zuid	47	80	50	16	45
- regio Oost	35	17	41	22	40
- regio West	10	3	1	55	7

5.4 Samenvatting

Van de fokbiggen is 69% bestemd voor vervanging en eventuele uitbreiding van de op de eigen bedrijven aanwezige varkensstapel, 16% voor andere varkenshouderijen en 15% voor niet-agrarische bedrijven zoals varkenshandelaren, fokkerijgroeperingen en vleeswarenfabrieken.

Een belangrijk deel van de afzet (een derde) wordt verzorgd door bedrijven met meer dan één afnemer waarbij het overigens veelal om vaste relaties gaat. Ca. 10% van de afzet van fokbiggen ligt contractueel vast. Houden we in dit verband rekening met de zelfvoorziening dan is het duidelijk dat maar een betrekkelijk klein gedeelte op de "vrije" markt komt.

Ten slotte zij nog vermeld dat ca. 29% (!) van de afzet van fokbiggen bestaat uit kruisingsprodukten d.w.z. "merk"-varkens en kruisingen van GY en NL.

6. Produktie en afzet van fokzeugen

6.1 Het afzetpatroon

In 1973 bedroeg de totale verkoop van fokzeugen (produktieve dieren en opfokzeugen in leeftijd variërend van ca. 3 tot 7 maanden) ongeveer 69.300 dieren, waarbij waren betrokken ruim 3.500 fokbedrijven met een gemiddelde afzet van 20 fokzeugen op jaarbasis. Ongeveer de helft wordt verkocht aan andere varkenshouderijen, het Stamboek bemiddeld hierbij voor ongeveer 1/6 deel. De andere helft van de afzet gaat hoofdzakelijk naar vleeswarenfabrieken (= coöperatieve veeafzetverenigingen) en in mindere mate naar varkenshandelaren, fokkerijgroeperingen en veevoerleveranciers.

Tabel 6.1 Het verkooppatroon van fokzeugen af-boerderij

	Aantal bedrijven 1)	Aantal fokzeugen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	3.508	69.300	20
waarvan afgezet aan:	%	%	
- varkenshouderijen	57	51	18
- varkenshandelaren	22	12	11
- fokkerijgroeperingen	.	5	481
- vleeswarenfabrieken	12	22	37
- veevoerleveranciers	1	5	191
- ov.afnemers (binnenland)	11	2	4
- buitenlandse afnemers	1	3	80

1) Omdat het voorkomt dat aan meerdere categorieën van afnemers wordt verkocht, komt men bij sommering van de percentages betrokken bedrijven boven 100% uit.

De groep "overige afnemers" (binnenland) omvat nogal wat transacties die via de veemarkten lopen; hierbij bemiddelen de varkenshandelaren voor ca. ¾ deel. Dit speelt zich vooral af in het westen van het land (Utrecht en Zuid-Holland). Samen met de verkopen aan varkenshandelaren betekent dit dat daar ca. 60% van de afzet van fokzeugen in handen is van de varkenshandel, die verder nog van betekenis is in de regio's Noord en Oost (tabel 6.2). In regio Oost is de afzet aan coöperatieve afzetverenigingen (= vleeswarenfabrieken) van belang. In regio Zuid wordt bijna driekwart direct afgezet aan andere varkenshouderijen.

Tabel 6.2 Regionale verschillen in verkooppatroon van fokzeugen

	Neder-land	Zuid	Oost	West	Noord	Rest
Alle bedrijven	100%	16	44	27	12	1
Alle fokzeugen	100%	39	43	12	5	1
Gemiddelde afzet per bedrijf	20	46	19	9	9	14
Afzet van fokzeugen	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan aan:						
- varkenshouderijen	51	75	37	33	43	100
- varkenshandelaren	12	.	9	46	39	-
- fokkerijgroeperingen	5	11	2	-	-	-
- vleeswarenfabrieken	22	2	44	8	18	-
- veevoerleveranciers	5	4	6	4	-	-
- ov.afnemers (binnenland)	2	.	2	12	-	-
- buitenlandse afnemers	3	8	-	-	-	-

Uit tabel 6.3 blijkt dat het merendeel van de bedrijven (78%) die fokzeugen verkopen, beperkt van omvang is (afzet 1-50 fokvarkens). De belangrijkste groepen wat hun aandeel in de totale afzet betreft, zijn ook hier de middelgrote bedrijven (afzet 50-200 en 200-600 fokvarkens) met 56% van de totale afzet van fokzeugen. Het afzetpatroon in de onderscheiden groepen is nogal verschillend.

Tabel 6.3 Verschillen in afzetpatroon van fokkerijen ingedeeld naar jaarafzet fokvarkens

	Bedrijven met een afzet van...fokvarkens						
	to-taal	tot 50	50-200	200-600	600-1200	1200-2400	2400 e.m.
Alle bedrijven	100%	78	17	5	.	.	.
Alle fokzeugen	100%	23	27	29	6	3	13
Gem.afzet per bedrijf	20	6	33	127	375	874	2062
Afzet van fokzeugen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan aan:							
- varkenshouderijen	51	47	74	34	25	-	69
- varkenshandelaren	12	34	15	1	-	-	-
- fokkerijgroeperingen	5	-	.	.	57	-	15
- vleeswarenfabrieken	22	10	5	61	-	26	-
- veevoerleveranciers	5	.	2	4	16	74	-
- ov.afnemers(binnenl.)	2	8	1	.	-	-	-
- buitenlandse afnemers	3	-	4	.	-	-	16

Het beeld in de drie groepen met de grootste bedrijven wordt sterk bepaald door de fokkerijgroeperingen die ieder hun eigen karakter hebben. De groepen met de kleinere en middelgrote bedrijven weerspiegelen meer het beeld van de "normale" varkensfokbedrijven. De directe afzet aan andere varkenshouderijen is overwegend. Op de kleinste bedrijven wordt relatief veel verkocht via de varkenshandel; de afzet aan vleeswarenfabrieken (vnl. coöperatieve veeafzetverenigingen) is van betekenis op de bedrijven met een afzet van 200-600 fokvarkens.

De verdeling van de betreffende bedrijven naar specialisatiegraad wordt gegeven in tabel 6.4. De cijfers spreken voor zichzelf. Tussen de groepen zijn er nogal wat verschillen in afzetpatroon die eerder moeten worden toegeschreven aan verschillen in omzet en regionale ligging van de bedrijven, dan aan de mate van gespecialiseerd zijn op de varkenshouderij.

Tabel 6.4 Fokkerij met verkopen van fokzeugen ingedeeld naar specialisatiegraad

	Bedrijven ingedeeld naar ..... % varkenshouderij				
	totaal	tot 25%	25-50%	50-70%	75% e.m.
Alle bedrijven	100%	59	18	14	10
Alle fokzeugen	100%	15	39	16	30
Gem. afzet per bedrijf	20	5	43	26	60

6.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners

Op ongeveer twee derde van het aantal fokbedrijven is de afzet van fokzeugen beperkt tot slechts één bepaalde afnemer over het gehele jaar (1973). Naarmate de bedrijven grotere aantallen fokzeugen verkopen, wordt ook het aantal afnemers groter.

Tabel 6.5 Het aantal afnemers van fokzeugen bij fokkerijen

	Aantal bedrijven	Aantal fokzeugen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	3.508	69.300	20
waarvan naar aantal afnemers	%	%	
- één	67	35	11
- twee	12	16	29
- drie	8	5	12
- vier en meer	7	22	64
- onbepaald	6	22	74

Een belangrijk deel (44%) van de afzet is afkomstig van bedrijven die verkopen aan meerdere afnemers, d.w.z. minimaal vier per bedrijf waarbij ook inbegrepen die gevallen waarin het aantal niet nauwkeurig was te bepalen (groep: "onbepaald"). Het is overigens opmerkelijk dat het grotere aantal afnemers per bedrijf niet een grotere variatie in het soort afnemers inhoudt. Naarmate het aantal afnemers per bedrijf groter is, wordt het afzetpatroon eenzijdiger, nl. meer gericht op andere landbouwbedrijven. Wij wijzen er nog op dat deze gegevens betrekking hebben op de afzet gedurende het jaar 1973. Het toch wel grote aandeel in de totale afzet dat afkomstig is van bedrijven met twee of meer afnemers, betekent op zich overigens nog niet dat het afzetpatroon bewegelijk van karakter zou zijn. De gegevens in tabel 6.6 tonen aan dat dit voor een deel wél het geval is: voor ongeveer 57% van de fokbedrijven geldt dat hun relaties met de afnemers nog niet een vol jaar bestonden waarbij ca. 27% van de afzet was betrokken. Bij deze rekaties van korte duur gaat het vooral om transacties tussen varkenshouderijen onderling.

Tabel 6.6 De duur van de relaties tussen varkensfokkers en hun afnemers (betreft fokzeugen)

	Aantal bedrijven 1)	Aantal fokzeugen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	3.508	69.300	20
w.v.naar duur van de relatie	%	%	
- korter dan 1 jaar	57	27	10
- 1 - 5 jaar	24	51	43
- 5 jaar en langer	29	22	15

1) Doordat nogal wat bedrijven meerdere afnemers hebben, komt de som van de percentages bedrijven boven 100% uit.

Ten slotte nog enige aandacht voor het al of niet contractueel gebonden zijn van de afzet van fokzeugen. Bijna een kwart (23%) van de fokzeugenafzet geschiedt contractueel; daarbij is circa 3% van de bedrijven betrokken. Deze contractuele afzet is vrijwel volledig geconcentreerd in de provincies Gelderland (de helft), Noord-Brabant (een kwart) en Limburg (een kwart) en heeft bijna geheel betrekking op leveranties aan coöperatieve veeafzetverenigingen (Gelderland), fokkerijgroeperingen (Noord-Brabant en Limburg) en varkenshouderijen. Van de afzet van fokzeugen aan varkenshouderijen ligt ongeveer 9% contractueel vast.

Op de kleinste bedrijven met afzetten van fokvarkens van 1 - 50 dieren, komt contractuele afzet niet of nauwelijks voor.

Het zijn vooral de middelgrote en allergrootste bedrijven waar de afzet aan contracten is gebonden. De gegevens in onderstaand overzicht spreken overigens voor zichzelf.

Bedrijven met afzet van	1- 50 fokv.:	- contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	50- 200 fokv.:	10% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	200- 600 fokv.:	34% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	600-1.200 fokv.:	59% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	1.200-2.400 fokv.:	27% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van	2.400 fokv. e.m. :	52% contractuele afzet

6.3 Varkensrassen en -kruisingen

Bijna een kwart van de fokzeugen die in 1974 werden afgezet bestond uit zogenaamde "merk"-varkens in hoofdzaak afkomstig van middelgrote en grote bedrijven in de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Vrijwel de gehele afzet van "merk"-varkens is, met uitzondering van de kleinere merken contractueel vastgelegd. Contractuele afzet van de zuivere rassen en kruisingen daarvan is van zeer beperkte betekenis (ca. 4%). In de totaalverdeling van rassen en kruisingen overweegt het NL-ras (45%). Het GY-ras neemt 20% voor zijn rekening en wordt vrijwel uitsluitend afgezet door bedrijven in Utrecht, Zuid-Holland, Gelderland en Noord-Brabant. Kruisingen van NL en GY omvatten 12% van de afgezette fokzeugen. Zie verder de gegevens in tabel 6.7.

Tabel 6.7 Varkensrassen en -kruisingen naar bedrijfstype en regio m.b.t. fokzeugen

	Alle fokzeugen	"Merkzeugen"	NL	GY	Kruising GY en NL
Afzet van alle bedrijven	100%	22	45	20	12
waarvan op bedrijven met:					
- afzet 1- 50 fokv.	100%	-	60	30	10
- afzet 50- 200 fokv.	100%	1	74	15	10
- afzet 200- 600 fokv.	100%	31	24	21	24
- afzet 600-1.200 fokv.	100%	65	19	14	2
- afzet 1.200-2.400 fokv.	100%	100	-	-	-
- afzet 2.400 e.m. fokv.	100%	51	24	16	-
Totale afzet	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan afkomstig uit:					
- regio Zuid	39	46	48	29	7
- regio Oost	43	54	40	23	73
- regio West	12	-	2	46	19

6.4 Samenvatting

Ongeveer de helft van de fokzeugen wordt direct (of door bemiddeling van stamboekverenigingen en commissionairs) verkocht aan andere varkenshouders. Van de andere helft gaat een betrekkelijk groot deel naar vleeswarenfabrieken in casu vnl. coöperatieve veeafzetverenigingen; dit betreft met name de afzet in regio Oost. Opmerkelijk zijn de groepen grote fokbedrijven die sterk uiteenlopende afzetpatronen hebben wat wordt bepaald door het eigen karakter van de fokkerijgroeperingen.

Circa twee derde van de fokzeugen wordt afgezet door bedrijven met meerdere afnemers; bijna een kwart van de afzet ligt contractueel vast. Nog belangrijker dan bij fokbiggen is hier het aandeel van de "merk"-varkens en de varkenskruisingen: in totaal één derde van alle fokzeugen.

7. Produktie en afzet van fokberen

7.1 Het afzetpatroon

In 1973 waren ca. 831 varkenshouderijen betrokken bij de verkoop van ongeveer 18.200 fokberen d.w.z. een gemiddelde afzet per bedrijf van 22 dieren. Voor ca. driekwart betreft het verkoop van fokberen door gewone fokbedrijven, en voor één kwart door fokkerijgroeperingen en selectiemesterijen. We mogen aannemen dat er nogal wat fokberen dubbel geteld zijn b.v. in het geval van "terugverkoop" door selectiemesterijen van getoetste beren; deze beren kunnen later nog eens zijn verkocht door de betreffende fokbedrijven.

Tabel 7.1 Het verkooppatroon van fokberen af-boerderij

	Aantal bedrijven 1)	Aantal fokberen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	831	18.200	22
waarvan afgezet aan:	%	%	
- varkenshouderijen	84	87	23
- varkenshandelaren	14	3	4
- fokkerijgroeperingen	.	3	265
- vleeswarenfabrieken	12	4	8
- veevoerleveranciers	.	1	56
- overige afnemers	2	2	5

1) Omdat bedrijven aan meerdere categorieën van afnemers verkopen, komt men bij sommering van de percentages betrokken bedrijven boven 100% uit.

Het overgrote deel van de fokberen (87%) betreft transacties tussen varkenshouderijen onderling, waarbij overigens de Stamboekverenigingen als bemiddelende organisaties een zeer belangrijke functie vervullen; ca. 40% van de totale afzet van fokberen kwam tot stand door bemiddeling van het Stamboek! In regio Zuid ligt het accent nog sterker op de afzet aan andere varkenshouderijen dan in de overige regio's. In de produktiegebieden Oost en West zijn de verkopen aan varkenshandelaren en vleeswarenfabrieken (incl. coöperatieve veeafzetverenigingen) naar verhouding nogal van betekenis.

Tabel 7.2 Regionale verschillen in afzetpatroon van fokberen

	Neder-land	Zuid	Oost	West	Noord	Rest
Alle bedrijven	100%	31	30	12	13	14
Alle fokberen	100%	56	23	16	3	1
Gemiddelde afzet per bedrijf	22	39	17	31	6	1
Afzet van fokberen	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan aan:						
- varkenshouderijen	87	94	86	83	80	65
- varkenshandelaren	3	-	2	7	15	35
- fokkerijgroeperingen	3	4	-	-	-	-
- vleeswarenfabrieken	4	-	10	10	5	-
- veevoerleveranciers	1	-	2	-	-	-
- overige afnemers	2	2	-	-	-	-

Uit tabel 7.3 blijkt dat de middelgrote bedrijven met omzetten van 50-200 en van 200-600 fokvarkens, het grootste aandeel hebben in de voorziening met fokberen; deze twee groepen omvatten ongeveer de helft van alle bedrijven met ca. driekwart van alle verkochte dieren. Opmerkelijke verschillen in afzetpatroon tussen de onderscheiden groepen van bedrijven zijn er nauwelijks.

Tabel 7.3 Verschillen in afzetpatroon bij groepen van fokbedrijven ingedeeld naar jaarafzet fokvarkens

	Bedrijven met een afzet van...fokvarkens						
	to-taal	tot 50	50-200	200-600	600-1200	1200-2400	2400 e.m.
Alle bedrijven	100%	48	36	15	1	.	.
Alle fokberen	100%	9	40	34	7	3	7
Gem.afzet per bedrijf	22	4	24	51	244	229	430
Afzet van fokberen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
waarvan aan:							
- varkenshouderijen	87	84	93	93	100	-	54
- varkenshandelaren	3	11	4	1	-	-	-
- fokkerijgroeperingen	3	-	-	1	-	-	38
- vleeswarenfabrieken	4	3	2	3	-	78	-
- veevoerleveranciers	1	-	-	-	-	22	-
- overige afnemers	2	2	1	2	-	-	8

7.2 De relaties tussen varkensfokkers en hun marktpartners

De afzet van fokberen is verdeeld over een groter aantal afnemers; slechts 19% van de afzet afkomstig van ongeveer één derde van het aantal bedrijven heeft betrekking op transacties met één

Tabel 7.4 Het aantal afnemers van fokberen bij fokkerijen

	Aantal bedrijven	Aantal fokberen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	831	18.300	22
waarvan naar aantal afnemers:	%	%	
- één	36	19	10
- twee	.	-	13
- drie	9	2	4
- vier en meer	19	19	19
- onbepaald	36	60	32

en dezelfde afnemer (gedurende 1973). Voor maar liefst 60% van de verkochte fokberen kon het aantal afnemers per bedrijf niet worden bepaald: in het algemeen ging het hierbij om grotere aantallen afnemers. De indruk bestaat dat het afzetpatroon van fokberen in het algemeen minder stabiel is dan dat van fokbiggen en fokzeugen. Dat blijkt zowel uit tabel 7.4 als uit tabel 7.5: bijna de helft van de fokberen werd verkocht aan afnemers waarmee nog slechts gedurende een korte periode zaken werden gedaan.

Tabel 7.5 De duur van de relaties tussen varkensfokkers en hun afnemers (betreft fokberen)

	Aantal bedrijven 1)	Aantal fokberen	Gem. afzet per bedrijf
Totaal	831	18.300	22
w.v. naar duur v/d relatie:	%	%	
- korter dan 1 jaar	72	49	15
- 1 - 5 jaar	26	22	18
- 5 jaar en langer	21	29	31

1) Omdat sommige bedrijven meerdere afnemers hebben, komt de som van de percentages bedrijven boven 100% uit.

De contractuele afzet omvat ca. 18% van alle verkochte fokberen en is geconcentreerd in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. De kleinere bedrijven hebben geen contractuele bindingen; dat ligt ook voor de hand aangezien hier in een heel jaar slechts enkele dieren voor verkoop beschikbaar komen. De verkoop aan vleeswarenfabrieken, fokkerijgroeperingen en buitenlandse afnemers ligt voor een groter deel contractueel vast dan de afzet aan varkenshouderijen. In onderstaand overzicht is de contractuele afzet weergegeven bij groepen van fokbedrijven ingedeeld naar jaarafzet fokvarkens.

Bedrijven met afzet van 1- 50 fokv.: - contractuele afzet
Bedrijven met afzet van 50- 200 fokv.: .% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van 200- 600 fokv.: 10% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van 600-1.200 fokv.: 62% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van 1.200-2.400 fokv.: 78% contractuele afzet
Bedrijven met afzet van 2.400 fokv. e.m. : 100% contractuele afzet

7.3 Varkensrassen en -kruisingen

Bijna 11% van de verkochte fokberen bestaat uit zogenaamde "merkdieren" in hoofdzaak afkomstig van de allergrootste bedrijven (verkopen van meer dan 1.200 fokvarkens) in de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Vrijwel de gehele afzet van "merk"-beren ligt contractueel vast, met uitzondering van de kleinere "merken". Van overwegende betekenis zijn de GY-beren (57%) hetgeen

Tabel 7.6 Varkensrassen en -kruisingen naar bedrijfstype en regio m.b.t. fokberen

	Alle fokberen	"Merk"-beren	NL	GY
Afzet van alle bedrijven	100%	11	32	57
waarvan bedrijven met:				
- afzet 1- 50 fokv.	100%	-	29	71
- afzet 50- 200 fokv.	100%	-	35	65
- afzet 200- 600 fokv.	100%	-	37	63
- afzet 600-1.200 fokv.	100%	-	42	58
- afzet 1.200-2.400 fokv.	100%	100	-	-
- afzet 2.400 e.m. fokv.	100%	100	-	-
Totale afzet	100%	100%	100%	100%
waarvan afkomstig uit:				
- regio Zuid	56	74	63	50
- regio Oost	24	26	28	20
- regio West	16	-	1	28

gelet op de sterk gegroeide belangstelling voor dit ras ten behoeve van kruising met NL-zeugen niet verwonderlijk is. De GY-beren komen voor bijna 30% uit het westen van het land (voornamelijk Utrecht), voor ca. 20% uit regio Oost en voor ca. 50% uit regio Zuid. De NL-beren (32%) komen voornamelijk uit de produktieregio's Oost (28%) en Zuid (63%). Zie tabel 7.6.

7.4 Samenvatting

Bijna 90% (!) van de fokberen wordt verkocht aan varkenshouders, waarbij de Stamboeken een belangrijke bemiddelende functie vervullen (voor 40% van de transacties). Bijna 80% van de afzet komt van bedrijven met meerdere afnemers. Ca. 18% van de afzet is contractueel gebonden. Opmerkelijk is het sterk overwegende belang van het GY-ras bij de verhandelde fokberen.

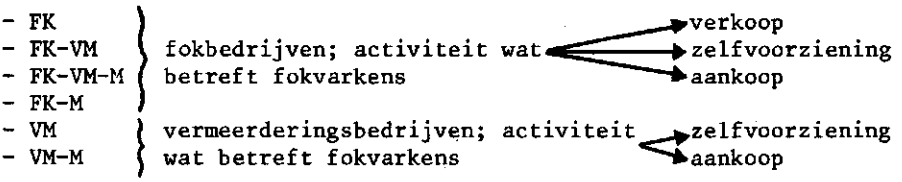
8. De varkenshouderij als afnemer van fokvarkens

8.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is aandacht besteed aan de afzetstructuur van fokvarkens met een overwegend accent op de grote verscheidenheid in typen van fokbedrijven en de daarmede samenhangende verschillen in afzet. De belangrijkste directe afnemers waren landbouwbedrijven in casu fokbedrijven en vermeerderingsbedrijven, maar ook als werd verkocht aan niet-agrarische bedrijven (varkenshandelaren, coöperaties, veevoerleveranciers, etc.) waren landbouwbedrijven in eigen land (met uitzondering van een relatief geringe export van fokvarkens) de uiteindelijke bestemming van deze dieren.

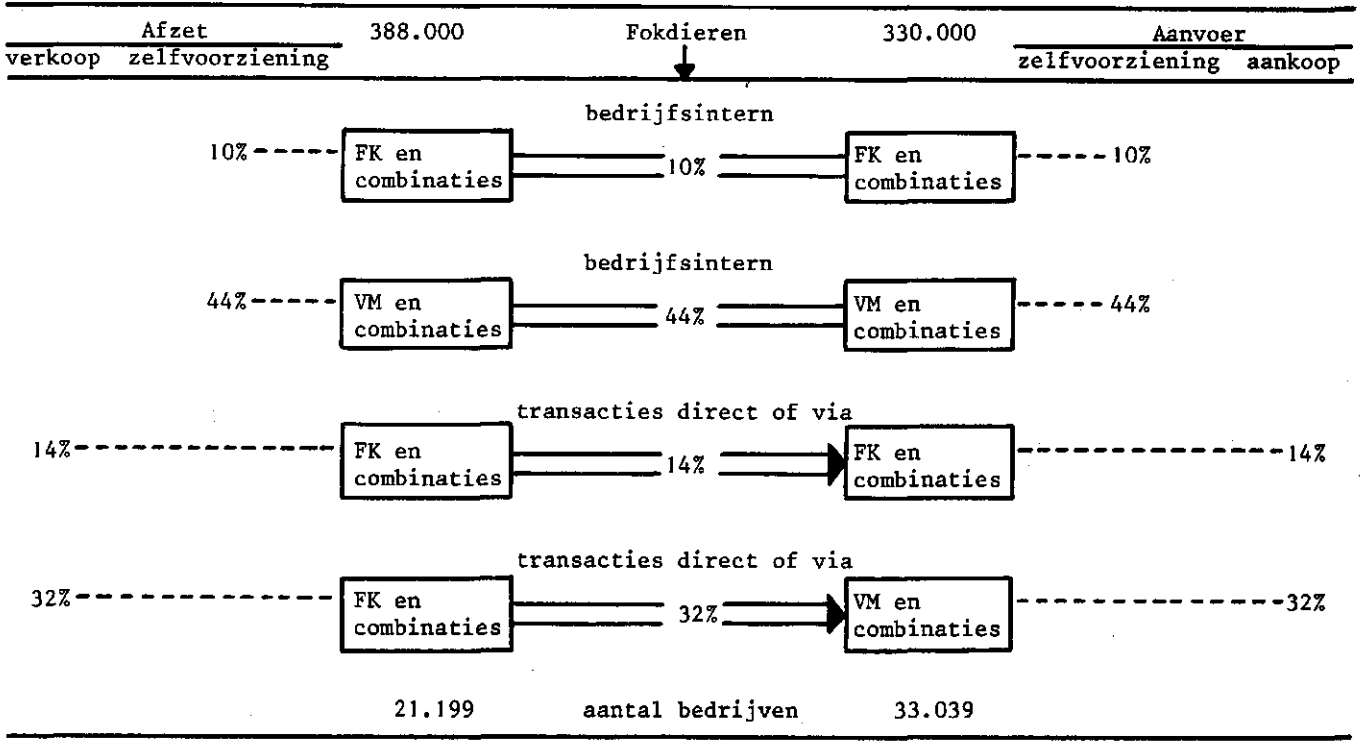
In dit hoofdstuk zal nader worden ingegaan op de aankoopstructuur van fokvarkens. In de hiernavolgende paragraaf over de aankoopstructuur van fokvarkens, zullen we trachten duidelijk te maken welke soorten varkenshouderijen bij het kringloopgebeuren zijn betrokken.

De bij de verkoop betrokken landbouwbedrijven kunnen worden ingedeeld in fokbedrijven (FK), vermeerderingsbedrijven (VM) en mesterijen (M) waarbij als criterium wordt gebruikt of de bedrijven resp. fokvarkens verkopen, mestbiggen verkopen en slachtvarkens verkopen. Het zal duidelijk zijn dat er in de praktijk veel combinaties voorkomen. Relevant voor de aan- en verkoopstructuur zijn de volgende groepen van bedrijven:

Hierbij is tevens vermeld dat de als fokbedrijven getypeerde landbouwbedrijven zich bezighouden met de verkoop, de zelfvoorziening en de aankoop van fokvarkens, terwijl de vermeerderingsbedrijven doen aan zelfvoorzieningsfokkerij en daarnaast aankopen verrichten (per definitie worden door deze bedrijven geen fokvarkens verkocht!). In figuur 8.1 is aangegeven welke betekenis ieder van de groepen heeft voor de aan- en verkoop van fokvarkens. Uit figuur 8.1 (blz. 56) kan worden opgemaakt dat 54% voor zelfvoorziening is bestemd (ca. 18% op fokbedrijven en ca. 82% op vermeerderingsbedrijven). Alle verkopen geschieden per definitie door fokbedrijven; de aankopen worden voor 30% verricht door fokbedrijven

Figuur 8.1 Schematisch overzicht van transacties tussen soorten van varkenshouderijen

N.B. Voor toelichting op de bedrijfstypering (FK's en VM's) wordt verwezen naar blz. 55

en voor 70% door vermeerderingsbedrijven. Van de totale aanvoer (zelfvoorziening en aankoop) komt 76% terecht op vermeerderingsbedrijven en 24% op fokbedrijven. Over de aard van het toegeleverde fokmateriaal (ouderdieren of grootouderdieren) geeft ons onderzoek geen informatie. In figuur 3.1 (blz. 20) is aangegeven hoe deze verhouding ongeveer ligt. Aangezien verder de vermeerderingsbedrijven (VM's en VM-M's) ca. 87% van de mesterijbiggen 1) en de fokbedrijven (FK-VM's en FK-VM-M's) ca. 13% van de mesterijbiggen leveren, mag worden aangenomen dat de vermeerderingsstapels zich dienovereenkomstig zullen verhouden. Het ligt derhalve voor de hand dat de leveranties aan vermeerderingsbedrijven grotendeels uit vermeerderingszeugen zullen bestaan, terwijl de leveranties aan fokbedrijven voor een groot deel uit topfokmateriaal bestaan (grootouderdieren).

Ten slotte wijzen we erop dat bij de afzet van fokvarkens waren betrokken 21.199 fokbedrijven, terwijl 33.039 fok- en vermeerderingsbedrijven van fokvarkens werden voorzien.

8.2 De aankoop van fokvarkens

In tabel 8.1 (blz. 58) is een samenvattend overzicht gegeven van het aankooppatroon van fokvarkens (biggen, zeugen en beren) waarbij de bedrijven zijn ingedeeld naar aantal afgezette mesterijbiggen. In het voorgaande is gebleken dat het merendeel van de afzet betrekking had op vervangingsmateriaal voor de vermeerderingsstapels op de vermeerderingsbedrijven. Het is daarom zinvoller de indeling van de "kopende" bedrijven te baseren op de aantallen verkochte mesterijbiggen. Ook bij deze indeling zien we dat het zwaartepunt komt te liggen bij de middelgrote bedrijven met omzetten van 200-600 mesterijbiggen en 600-1.200 mesterijbiggen: te zamen 64% van de aanvoer. Het totaalbeeld van de aankoopstructuur stemt ongeveer overeen met dat van de verkoopstructuur; zelfvoorziening overwegend, vervolgens van belang de aankopen bij andere varkenshouderijen terwijl de andere categorieën van leveranciers duidelijk van minder betekenis zijn. Verder blijkt dat de kleinere bedrijven het vooral moeten hebben van de zelfvoorziening en de aankoop bij varkensfokkers, aangevuld met leveranties door varkenshandelaren. Op de grotere bedrijven spelen de fokkerijgroeperingen en de vleeswarenfabrieken c.q. coöperatieve veeafzetverenigingen een rol van betekenis.

Wat het aantal marktpartners aangaat is de situatie bij de toelevering totaal anders dan bij de afzet. Ca. 90% van de varkenshouders deed in 1973 voor de toelevering van fokvarkens slechts zaken met één leverancier; daarbij was ca. 80% van de gehele voor-

1) Aan- en verkoopstructuur van mestbiggen af-boerderij in 1973. LEI-publikatie no. 2.92.

Tabel 8.1 Verschillen in aankooppatroon bij groepen van vermeerderingsbedrijven naar jaarafzet mesterijbiggen

	totaal	Bedrijven met een afzet van ..... mesterijbiggen						
		geen afzet 1)	tot 50	50- 200	200- 600	600- 1.200	1.200- 2.400	2.400 en meer
Alle fokvarkens	100%	3	2	14	36	28	11	6
waarvan afkomstig van:	%	%	%	%	%	%	%	%
- eigen bedrijf	62	6	52	76	63	61	58	72
- varkenshouderijen	21	40	42	15	22	22	23	11
- varkenshandelaren	5	50	6	9	3	2	1	-
- fokkerijgroeperingen	6	3	-	-	4	9	13	14
- vleeswarenfabrieken	4	1	-	-	8	3	2	1
- veevoerleveranciers	1	-	-	-	-	1	1	3
- overige leveranciers	1	-	-	-	-	2	2	-

1) Deze kolom heeft betrekking op gespecialiseerde fokbedrijven die niet als vermeerderingsbedrijf konden worden getypeerd.

Opm.: Dat de zelfvoorziening in tabel 8.1 nogal wat hoger uitvalt dan aangegeven in figuur 4.1 moet als volgt worden verklaard. Op de bedrijven waar tijdens de enquête in 1973 varkens werden gefokt ter vervanging en uitbreiding van de eigen zeugenstapel, werd op het enquêteformulier zowel aan de verkoopzijde als aan de aankoopzijde het betreffende aantal dieren opgenomen dat uiteindelijk in dat jaar ter vervanging en uitbreiding beschikbaar kwam (door ons aangemerkt als fokbiggen): een dubbelboeking dus zodat in aantallen dieren de "zelfvoorzieningsproduktie" aan de verkoopzijde gelijk was aan die aan de aankoopzijde. Van de fokbiggen, (op)fokzeugen en beren die als zodanig werden verkocht moet worden aangenomen dat een flink deel op de kopende bedrijven is uitgevallen (vóórdat het produktiestadium werd bereikt: dus vóór de 1e worp). Dit heeft er vermoedelijk toe geleid dat de kopende bedrijven zich bij de opgave van de aantallen dieren sterk hebben laten leiden door het aandeel van de aangekochte dieren dat uiteindelijk voor de produktie kon worden ingezet; dit te meer daar in 1974 moest worden teruggevraagd over het daaraanvoorafgaande kalenderjaar 1973. Het resultaat was dat de aangekochte aantallen dieren nogal wat lager uitkwamen dan de verkochte dieren. Het is daarom verklaarbaar dat de relatieve betekenis van de aankoop van eigen bedrijf hoger uitkomt ten koste van de relatieve betekenis van de andere leverancierscategorieën en wel met name de aankopen bij varkensfokbedrijven en bij varkenshandelaren.

Tabel 8.2 Het aantal leveranciers van fokbiggen, fokzeugen en fokberen

	Fokbiggen		Fokzeugen		Fokberen	
	bedrijven	dieren	bedrijven	dieren	bedrijven	dieren
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
w.v. naar aantal leveranciers:	%	%	%	%	%	%
- één	94	84	88	78	90	81
- twee	4	8	8	10	8	12
- drie	1	5	1	3	2	4
- vier en meer	-	-	-	-	.	2
- onbepaald	1	3	3	9	.	1

ziening met fokvarkens gemoeid. De varkenshouders (voor het merendeel vermeerderaars) richten zich m.a.w. hoofdzakelijk op één vaste leverancier. Aangenomen mag worden dat deze situatie na 1973 nog versterkt zal zijn onder invloed van verdergaande activiteiten van stamboekverenigingen en fokkerijgroeperingen.

Tabel 8.3 De contractuele aankopen van fokvarkens op bedrijven ingedeeld naar afzet mesterijbiggen

	Fokbiggen	Fokzeugen	Fokberen
Totaal	6%	18%	20%
op bedrijven met een afzet van ..... mesterijbiggen:	%	%	%
- geen afzet	-	-	9
- 1- 50	-	-	8
- 50- 200	-	-	39
- 200- 600	6	15	11
- 600-1.200	6	25	51
- 1.200-2.400	13	35	-
- 2.400 en meer	16	46	-

Uit tabel 8.3 blijkt dat op de grotere (vermeerderings-)bedrijven de relatieve betekenis van de contractaankopen van fokvarkens hoger is dan op de kleinere bedrijven.

8.3 Samenvatting

Van de totale aanvoer (zelfvoorziening én aankoop) gaat ca. drie vierdedeel naar vermeerderingsbedrijven zodat mag worden aan-

genomen dat het voornamelijk gaat om fokdieren ter vervanging en uitbreiding van de vermeerderingsstapel.

Wat het aantal marktpartners aangaat, is de situatie bij de toelevering geheel anders dan bij de afzet van fokdieren. Het merendeel van de varkenshouders (90%) richt zich voor de toelevering van fokvarkens op slechts één leverancier.

De contractuele aankoop van fokvarkens komt relatief meer voor op de grotere bedrijven.

Bijlage 1. Nauwkeurigheid en representativiteit
(zie ook het hiernavolgende overzicht met enkele uitkomsten en hun relatieve standaardfouten)

Nauwkeurigheid

De in dit rapport weergegeven resultaten zijn gebaseerd op een enquête bij een steekproef van 1991 bedrijven met (produktie)-zeugen (zowel vermeerderings- als fokbedrijven).Rekening houdend met verschillen in steekproefdichtheid per grootteklasse, zijn de enquêteresultaten herleid tot een landelijk beeld van de afzetstructuur. Het werken met een steekproef impliceert echter dat de berekende cijfers als gevolg van toevalligheden zijn behept met een zekere mate van statistische onnauwkeurigheid. Een maatstaf daarvoor is de relatieve standaardfout. In het overzicht zijn deze relatieve standaardfouten voor een aantal uitkomsten vermeld. Met een zekerheid van 65, 95 of 99% mag worden aangenomen, dat de werkelijkheid niet meer dan 1x, 2x of 3x de relatieve standaardfout zal afwijken van de met de steekproef berekende cijfers. Het is gebruikelijk daarbij te werken met een zekerheid van 95%, dus de berekende cijfers plus en min 2x de relatieve standaardfout. Dit betekent bv. dat de aantallen fokbiggen die in het eigen bedrijf blijven in werkelijkheid met een zekerheid van 95% niet lager zullen zijn dan 100% - 2 x 3,9% = 92,2% van 207600 = 191400 en niet hoger zullen zijn dan 100% + 2 x 3,9% = 107,8% van 207600 = 223800.

Anders gezegd: het aantal fokbiggen welke in eigen bedrijf worden gehouden zal als percentage van de totale fokbiggenproduktie liggen tussen de 63,7% en 74,5%.

Overzicht. Enkele uitkomsten met hun relatieve standaardfouten

	Fokbiggen				Fokzeugen				Fokberen			
	Betrokken landbouwbedrijven		Verkochte aantal dieren		Betrokken landbouwbedrijven		Verkochte aantal dieren		Betrokken landbouwbedrijven		Verkochte aantal dieren	
	Aantal	Rel.stand. fout	Aantal x 100	Rel. stand. fout	Aantal	Rel.stand. fout	Aantal x 100	Rel. stand. fout	Aantal	Rel.stand. fout	Aantal x 100	Rel. stand. fout
Totale verkopen in Nederland	19475	4,6%	3006	5,8%	3508	14,0%	693	13,5%	831	18,3%	182	19,4%
w.v. naar provincies:												
Groningen	500	39,2	60	56,7	159	71,5	10	61,8	25	93,7	2	97,2
Friesland	180	63,0	45	55,1	8	67,0	4	26,9	6	91,1	-	91,1
Drenthe	760	32,9	71	31,8	252	61,6	22	63,5	77	52,6	4	79,4
Overijssel	3704	12,6	367	10,2	564	33,6	76	36,9	75	45,8	6	27,7
Gelderland	5402	10,2	697	17,1	993	28,7	226	34,3	177	29,2	36	33,3
Utrecht	572	18,3	131	55,6	369	44,0	43	31,4	62	53,9	26	52,4
Noord-Holland	417	46,0	35	52,7	6	94,1	1	91,1	115	94,6	2	72,1
Zuid -Holland	1137	24,8	168	31,6	577	38,6	42	33,1	34	72,6	4	92,9
Zeeland	175	35,1	24	36,5	1	25,6	.	25,6	-	-	-	-
Noord-Brabant	4732	9,2	1047	6,8	310	22,7	191	16,7	170	29,0	85	34,7
Limburg	1894	14,0	360	12,2	269	44,5	71	27,2	89	40,1	17	26,1
Bestemd voor categ. van afnemers:												
eigen bedrijf	18718	4,6	2076	3,9	-	-	-	-	-	-	-	-
varkenshouderijen	1157	21,0	486	18,9	1995	17,4	354	14,0	696	21,0	159	21,6
varkenshandelaren	268	45,7	200	41,0	1139	26,2	96	29,2	154	31,8	5	41,1
fokkerijgroeperingen	39	27,9	134	24,9	7	9,6	36	13,1	2	18,1	6	23,7
vleeswarenfabrieken	139	37,7	64	26,4	404	40,5	150	47,6	97	47,8	7	30,8
veevoerleveranciers	15	52,0	29	79,3	16	47,3	31	25,9	2	18,1	1	23,0
Naar wijze van verkoop												
niet contr.verk.	19346	4,6	2710	6,2	3423	14,1	532	13,1	817	18,6	150	23,5
contractuele verk.	136	27,6	296	15,2	85	41,2	161	24,1	13	40,5	32	10,8